

شورا

آبونه بدلی: سنهك : ۴ آلتی آیلق ۲ روبله ۲۰ كاپك
 « وقت » برلن برگه آلوچیلارغه :
 سنهك ۷، آلتی آیلق ۳ روبله ۸۰ كاپك در .

آدرس:

Редакция « ШУРО » Оренбургъ ————— Rédaction du « Chouro » Orenbourg

اورنبورغه اون بیش کونده بر چققان علمی و ادبی مجموعه در . . . . .
 ۲ نومر

بز

عصر لار کیچدی کیتدی . . کیچدی یل لار !

نیلر، پادشهر سوردی دوران . . .
 عملر در، کوچب کروان و کروان،
 کیلب کیچدی جهانندن قانچه ایلر ! . . .

§

سونب ویران بولوب معمور تو یا کلر،
 بر آستندا تزلدی قو سویا کلر ! . . .
 سونب ویران بولوب معمور تو یا کلر،
 بر آستندا تزلدی قو سویا کلر ! . . .
 ایسه جیلر . . . کوچه قوملار . . . بته از . . .
 دریغ، محزون کوئل، بزده بته بز ! !

§

مسافر، کم جهانفا با صدی بوطنی،
 بیبتدی آژغرب آنی زمانه . . . . .
 اویوب چرگان امیدنی . . . تورتدی اوطنی —
 بو طوب او طلارنی کیتدی . . . یانا یانا . . .

دردمند .

شورا دیر والوغ خاندان

برکە خان

(۶۶۴ ھ — ۱۲۶۶ م)

۶۶۰ — ۱۲۶۱ تاریخلرنده، تون طرفی محیط دگیزارنده؛ کون طرفی طونه ییلغەسی، قاره دگیز، اذربيجان شهرلرینک آر یاغندن؛ قویاش بایوشی بو کونگی روسیه حدودندن؛ کون چغش طرفی ده ترکستان ولایتلرینی ایچینه آلوب، اورالغان اوشبو کیلک اورنده بیوک بر ترک دولتی تاعسیس ایدلمشیدی (۱). فقط پولشه ایله روسیه نیک ایسکی کنازلکری اوشبو مملکتنک ممالک ممتازە سندن حساب ایدلور و آندن باشقە لری ده طوغریدن طوغری اداره اولنور ایدی.

اوشبو مملکت، جوجی الوسی، بانو یورتی، بریه البرکە، اوزباک ایلی، آلتون اوردو، تاتار مملکتی، اسملری ایله یورر اولسه ده ائک مشهور و معروف اولان اسمی «دشت قیچاق» ایدی.

بو مملکتنک تختکاهی استرخان ایله سارا توف آراسنده «ایدل» نیک صول طرفنده «آق توبه» اسملی یرده بنا ایدلمش وشول عصرنک عرب مؤرخلری طرفندن پیک مبالغه لی صورته مدح ایدلمکده اولان «سرای» شهری اولور ایدی.

اسمی مشهور وهر کیم فاشنده معروف

(۱) دائرة المعارف. ج ۶ بیت، ۳۸ — ۴۹.

ابن عربشاه هم بونلری «ترک» ديه توصيف ايتهر. «عجایب المقدور» بیت ۵۹.

اولان چنگز خان اوزی سلامت وقتنده بتون مملکتنی دورت که آبروب، بزم یوقاروده بیان ایتدیکمز الوغ مملکتنی صابن ديه لقبلمش جوجی (دوشی) اسملی اوغلبنه و آنک نسلینه ویرمشیدی.

چنگز نظاملری بوینچه اوشبو دورت بولم یرده دورت خانلق اولوب، جمله سی بدو خاقان (فان) غه تابع اولورغە نیوشلی ایدی. چنگز و آنک بالالری مغول اولسه لرده عسکرلری تاتار واک کوبلری ده ترک خلقی اولمشدر. خصوصاً دشت قیچاق، ایسکیدن قیچاق و بلغارلر ایله طولی اولوب، مغول خانلری قومانداسنده اولان ترکلر اوشبو قیچاقلر، باشقرد و بلغارلر ایله قوشلوب بتمشدر.

مغول خانلرینک اوز عسکرلرینک کوبسی ترکلر اولوب، بو یرلرگه کلدیکلرندن اوزلرندن نچه الوش کوب اولان ترکلرگه قاتشدقلری سببلی لسانلرینی وکوب عادتلرینی تاشلاب، ترک لسانی قبول ایتمشدر. آنچق عسکرده اولان تاتارلر سببندن حکومتلری تاتار حکومتی و خانلری ده تاتار خانلری اسمنده یورمشدر. اوشبو عادت، قریم و قزان خانلقلرینه قدر دوام ایلمشدر. ایشته اوشبو سببندن «دشت قیچاق» حکومتنی طوغری تعریف ایدلدیکی وقت «ترک حکومتی» دیمک لازم کلور.

جوجی (دوشی) خان، آتاسی چنگز خان سلامت وقتنده وفات ایتدی (۲) وشونک

(۱) بعض تاریخلرده انداق مذكوردرکم جوجی خان

یکیمی یاشاب اولوبدر و بعضیلر آیتورلرکم اوتوز و قرق آراسنک فوت بولوبدر. چنگز تاریخی یازمه نسخه.

قآن «دشت قپچاق» مملکتنه، جوجی خان اوغلی برکه‌نی خان ایدوب قوبدی، برکه‌ده چنگز نظاملرینه موافق منگو قآن اوزرینه کوب‌هدیه‌لریباردی وزور طویلر یاصادی (۱).

الله تعالی هدایت ویروب، برکه خان، اسلام دیننی قبول ایتدی «اسمینی‌ده برکه‌گه آلماشدردی. یوقسه ایلک اسمی «بورکه اوغلان» ایدی. برکه‌گه ایاروب، خاتونی چچک و اوزینک بر طوغمه انیسی توقای تیمر و باشقه تاتار الوغلی و کچوکلری اسلام قبول ایتدیلر. مسلمان اولدیغی صوگ بغداد ده اولان عباسی مستعصم خلیفه‌گه بیعت ویردی و هر وقت آنک ایله مکتوب یازشوب طورر ایدی (۲).

برکه خان زمانه‌سنده جوجی الوسی (دشت قپچاق مملکتی) «بریه البرکه» اسمیله معروف اولمشدر. سرای شهرینی بنا ایدوب تمام ایدوچی هم برکه خاندر.

مشهور هلاکو خان ایله برکه خاننک آنالری بر طوغمه ایدی. هلاکو تولی اوغلی برکه‌ده جوجی اوغلی اولوب، تولی ایله جوجی، چنگزنگ صلیب اوغللریدر.

هلاکو خان، خلیفه‌تصرفنده اولان یرلرنی ضبط ایدو مصلحت ایدیکنی منگوقا آنغه سویلاب، صوغشورغه رخصت صورادیغنده، قآن رخصت ویرمشیدی. بونی ایسه برکه خان ایشندیکنده، مستعصم ایله اوز آراسنک دوستلق اولوب توردیغی سببندن باتو خانغه شکایت ایتدی. (بو وقت باتو سلامت و برکه ده خانلقغه اطورمامش اوله‌در). باتو ایسه برکه‌نگ خاطرینی رعایت یوزندن قآن اوزرینه ایچی یباروب، خلیفه مملکتنه کرمکین

(۱) ابوالغازی. بیت ۱۷۲

(۲) ابن خلدون ج ۵، بیت ۵۲۹.

سببندن بونک الوثنی (جوجی الوسی) چنگزخان جوجینک اوغلی اولان باتوغه ویروب، دشت قپچاق مملکتنه خان ایتدی. اوشبو وقت بو یرلرنی «باتو یورتی» دیمشدر (۱).

باتو خان روسلر ایله صوغشوب ییکدیگی و کیفی شهرینی ده یر ایله تیگز ایندیگی صوگ بایتخت اولمق اوزره «سرای» شهرینی بنا ایدرگه کرشدی: فقط تمام ایدرگه موفق اولمای ۶۵۱ هـ — ۱۲۵۲ م تاریخه وفات ایتدی. باتو و فاتندن صوگ چنگز نظامی اوزرنه قآن منگو، باتو خان اوغلی سرتاق خاننی و آنک وفاتنده باتونک اینچی اوغلی اولاقچی خاننی خان ایدوب قوبیش ایسه‌ده هر ایکسی آز وقت ایچنده وفات ایتدیلر، حتی سرتاق، خانلق منصبنده اطوره آمادی دیبورلر.

سرتاق خان، خان اولندیغنه روسلرنک مشهور کنار لرندن الیکساندر نیفسکی بیعت ویرر ایچون بالذات «سرای» غه کلمشدر (۲).

برکه

برکه خان چنگز بالالردن انک ایلک اسلام قبول ایتمش و دین اسلام طوغر و سنده کوب فداکارلقلر کوشترمش عالی قدر بر پادشاهدر.

بلغار مملکتنده انک ایلک اسلام قبول ایدن پادشاه جعفر بن عبدالله (۳) اولدیغی کبی «دشت قپچاق» حکومتنده «صاین» فامیلیه سندن انک ایلک اسلام ایله مشرف اولان ذات اوشبو **برکه** خان ایشدر.

اولاقچی خان وفات اولدیغنه، منگو

(۱) تاریخ ابوالغازی. بیت ۱۷۲.

(۲) مستفاد الاخبار. ج ۱ بیت ۹۹.

(۳) شورا. بیت ۴.

هلاکونی منع اینتدردی.

طرفندن ایدلمش بر تدبیر ایدی . اوشبو روشده ایکی آراده صوغش چیقارتورغه اجتهاد ایدر ایچون برکه خان بالذات بر آدم کوندردی ، دیپورلر .

هلاکو قایتوب کیتدیکی صوگ، اورنینه قالمش کتبوغانی وعسکرنی «عین جالوت» اسملی اورنده مصر عسکری تمام قروب بترمشدر (۱).

اگرده قیلای ایله آرتق بوکا آراسنده قآنلق نزاعسی چیقمامش اوله ایدی، هلاکو خان تمام راحتک اوزرنده مصر میلکتنی وبو واسطه ایله حجاز ولایتلرینی وصوگردهده بتون اسلام عالمنی ضبط ایده چکنده شبهه یوق ایدی . اهل اسلام بویله بر خرابلقدن قورتالماسی مجرد برکه خان اجتهادی ایله اولدی، شونک ایچون برکه خانانک اسلام عالمینه ایتمش خدمتی نظیرسز بر خدمت اولدی دیپورلر .

اوشبو واقعه وماجرالر سببندن برکه خان ایله هلاکو آراسنک دشمنلق دخی بر مرتبه آرتدی و آخرنده آرالرنک بیوک محاربه لر ظاهر اولدی :

۶۶۰-۱۲۶۱ تاریخک برکه خان عسکری ایله هلاکو خان عسکری قفقازیده « شروان » یاقیننک بربرینه اوچراشدیلر . ایلیک حالک برکه خان طرفی وصوگردهدن هلاکو عسکری غالب کلدی .

۶۶۰-۱۲۶۱ محرمک، « دربند » یاننک هلاکو عسکری تکرار برکه عسکرنی بیگدی وبرکه عسکری آرتندن برکه ملکتنه کروب تالادیلر، اوتردیلر وکوب ضررلر اینتدیلر . اوشبو وقت

باتو وفات اولوبده، برکه خان حکومت باشینه کلدیکی صوگ، خلیفه مملکتنه کرمک حقنده هلاکو تکرار قآن دن رغصت صورتی و قآن رغصتنه بناء بغدادنی خراب ایندی ، و خلیفه نی ده اوتردی (۱) .

ایشته اوزی مسلمان اولدیسی سببندن برکه خان ایچون بو واقعه غایت آغیر اولدی و فوق العاده آچیقی کلوب انتقام آلمق چاره لرینی ایزلرگه کرشدی .

چنگز نظامی بوینچه جمله دینلر مساوی اولوب ، حکومت دین ایله ودینک حکومت ایله مقید اولنماز ایدی . اوشبو سببندن بغداد و خلیفه واقعه سینه اعتراض ایلرگه نظام بوینچه برکه خاننک حقی اولنماز ایدی . طوغروسی سیاست اجبارینه کوره هلاکو طرفندن اشلانمش اشلر جمله سی چنگز نظامنه موافق ایدی . شونک ایچون برکه خان، خلیفه و اهل اسلام انتقامنی آلور ایچون باشقه یوللر ایزلرگه کرشمشدر .

منگو قآن وفات ایندیکی صوگ قآنلق منصبی ایچون قیلای ایله آرتق بوکا بربریه محاربه ایدرگه کرشدیلر . بو خبرنی ایشتدیکی ایله مصرنی ضبط ایتمک فکر یله حاضر لنمک اولان هلاکو «قاره قورم» غه قایتورغه مجبور اولدی .

برکه خان ، اهل اسلام اوستنده جراد قضا اولان هلاکو عسکرنی طوقتاتورغه و اهل اسلامغه یاردم ویررگه کوچی یتمادیکنی بیلوب ، سیاسی یوللر ایله چاره قیلورغه کرشمش آرتق بوکا ایله قیلای محاربه سی برکه خان

(۱) تاریخ ابو الفداء ج ۳ بیت ۲۰۵ .

(۱) ابن خلکون ج ۵، بیت ۵۶۹ .

آرتدن کلمک اولان برکه خان اوزی عسکری ایله کلوب ییتدی و هلاکو خان عسکرینه هجوم ایتدی. هلاکو عسکری بو وقت قارشو طور آلمای کیر و چکدی و قاجوب واردقلرنه «ترك» بیلغهسی آرفلی کچمک لازم کلدیکندن، بوز اوستنه کر دیکلری وقت بوز یمرلب عسکرنگ پک کوبسی صوغه کیتوب هلاک اولدی. دشت قپچاق (برکه خان) عسکری قوب کلدیکلرندن آرتک فالان هلاکو عسکری آنلر طرفندن اوتولدی. خلاصه: هلاکو خان بو صوغشک تمام منهزم بولدی. تاریخلرده بو صوغش «تیمر قپو محاربهسی» دیه مشهوردر.

برکه خان، تاغ تاغ بولوب اویولوب یاتقان هلاکو عسکرینگ اولکسه لرینی کوردیگنک: «الله تعالی هلاکونگ جزاسینی بیرسون! مغولنی مغول قاپچی ایله طور اتدی، اکرده آرمزده اتفاق و اتحاد بوله ایدی مغول عسکری بتون دنیانی ضبط اینچک ایدی!..» دیمشدر. بوسوزنی خانلر و کوبراک مامورلر و خیلی عسکر مغول اولدیغی جهتلر ایتهدر، بوقسه برکه خان عسکری عمومیتله قپچاق، بلغار ترکلری، فینلر و باشقردلر ایدیکی معلومدر.

ایشته بغدادده قرآن شریف، حسابسز و صانسز حدیث و باشقه کتابلرنی دجله گه طوتروب، نیچه بیگلر ایله اسلاملرنی ناحق یرده قردروب بیلغهلر روشنه فان آغز وچی، قلم ایله یازمق ممکن اولغان و هشمتلر اجرا ایدوچی هلاکودن بتون دنیا مسلمانلری ایچون انتقام آلانلر، بو کونکی روسیه مسلمانلرینگ، برکه خان قومانداسنک اولان آنا و بابالری اولمشدر. دنیاده هیچ بر اسلام عسکرینگ قولندن کلهمکان و کلهمیه چک بر اشنی اوشبو قهرمان و آرسلانلر اشلا مشلر در.

اوشبو حادثه صوکنک، قایغوسی سببندن هلاکو خسته لنوب، آخر نده ۶۶۳ -- ۱۲۶۴ تاریخی ربیع الاخیرده (۱) هلاکو خان وفات ایتدی و اورنینه اوغلی آباقا خان اوطوردی. آباقا خان هم آتاسینگ آچونی آلق ایچون برکه خان ایله محاربه لر ایتمش ایسه ده آتاسی روشنده مغلوب اولمقدن باشقه بر نتیجه کورلما مشدر. برکه خان عصر نده «دشت قپچاق» حکومتی روسیه ده ایکنجی مرتبه اوله رق پره پیس یاصاتمش (جان حسابنی دفتر ایتدیش) در. (برنجی پره پیس بانو زماننده اولسه کرک). میلادی ایله ۱۲۵۷ تاریخده سوزدال، ره زن کناز لکلرنده پره پیس یاصاب یوروچی برکه خان مامورلری، بوکون گه قدر، دان تولامی بلکه اوزلری مستقل اوله رق حکومت سورمک اولان ناوغورد مملکتنه کروب جان حسابنی دفتر ایده باشلادیلر. اوشبو وقت ناوغورد خلقلری برکه خان مامورلرینه قارشو طوروب، اوز لرینگ حسابلرنی ویرماز ایچون عصیان قپقار دیلر. فقط ناوغورد کنازی اولان الیکساندر نیفسکی برکه خان مامورلرینه قارشو عصیان قپقارمق فنا ایدیکنی بیلدیکندن عصیاننی باصدر دی و برکه خان مامورلرینه اطاعت ایدر گه اوندادی. برکه خان آدملری بتون ناوغورد کناز لکینگ جان حسابنی یازوب تمام ایندیکلری صوکنک ۱۲۵۹ ناوغورددن «سرای» غه قایتوب کتدیلر (۲). (بوماجرادن صوکنک ناوغورد کینازلگی هم «دشت قپچاق» حکومتنه تابع اولدیغی اوز اوزندن معلوم اولور.)

(۱) ابوالفداء ج ۴ بیت ۱۰۱

(۲) «Большая энциклопедия» (2)

اسلام عالمی ریٹنگ بیوکرائن اولان ابوالر جاہ مختار بن محمود الزاهدی، اسلام دینی حقلغنی اثبات ایده رک ۶۵۸ تاریخنده بر کتاب یازوب تمام ایتمشدر واسمنی ده برکه خان کنیه سی اولان ناصر الدین مناسبتی ایله «رساله ناصریه» دیه قویوب برکه خان غه هدیه ایلمشدر.

برکه خان ۱۴ ییل مقدارنده حکومت سوروب ۵۶۶ - ۱۲۶۶ تاریخنده قولنج غسته لکی ایله وفات ایندی (۱) و «سرای» ده مدفون اولدی. بو وقت باشی تخمیناً ۶۰ ده ایدی دیورلر. الله تعالی رحمت ایتمسون!

(۱) ابن الوردی. ج ۲، بیت ۲۱۹. ابوالغازینک
«یکیمی بیش ییل حکومت ایندی» دیه یکی سهو اولسه
کوک، ۱۷۳ نچی بیت.

ایندیکنی بیان ایدوب ۶۶۱ - ۱۲۶۳ تاریخنده مصر پادشاهی اولان ملک ظاهر بیبرس اوزریده ایلچی یبارمش ایدی (۱). بوندن صوگ ایکی آراده هر وقت ایلچیلر، مکتوبلر یوروب طورمشدر.

برکه خان اسلامده محکم اعتقادلی اولوب هر وقت دین گه نصرت و برر، عالمی احترام ایلر، عادل، حلیم و گوزل سیرتلی، قان نوکک و شهرارنی غراب ایتمکدن صافلانوی، عقللی و تدبیرلی، غایت حسارتلی بر پادشاه ایدی، دیورلر. کندی کندیسنی مامی القرآن، حامی الشریعة، حامی الدین، دیه بیلور و باشقه لرده ناصر الدین، ابو المعالی، کبی عالی اولان کنیه (تیتول) لر و یورمشدر.

(۱) تلیق الاثار. شیخ محمد مراد افندیکنک.

حج حقنده معلومات

(باشی برنچی نومبرده)

سلطان سلیمان قانونی طرفندن ایلمش بر وقفدن قاره یفا کدن کولمک اشلاتوب هر ییل مصردن یبارلوب طورلور. مصر فی ایسه ایلی مگ صوم حسابنده در. اوشبو کولمک سکر کیسا کدن عبارت اولوب، دیوارنک هر طرفینه ایکیشار کیساگی کیدرلور. اورتاسندن بنانک اوچون بری قدر یوقاروده ۷۰ سانتیمتر کیگلگنده چیکش ایله قرآن شریف آینی یازلمش اورن فوطه روشنده کورلوب طورر. آله اشدرلغان وقتده اولنگی کولمک کعبه نک صاقچیسنی اولان بنوشیبه گه و برلور، آلتون ایله ایشلگدن اورتلرینی شریف مکه آلور و بعض بر برلری سلطان غه یبارلور.

کعبه شریفنک طشینه یفا کدن قاره کولمک کیدرلمشدر. جاهلیت عصرنده عربلر تیریدن تنگوب کیدرلور ایدی، رسول اکرم، هم حضرت عمر و حضرت عثمان اوز وقتلرنده کیدرلمشدر. صوگره عبد الله بن زبیر قاره یفا کدن کیدرلمشدر. خلیفه لردن الک ایلیک یفاک کیدرلمش ذات اوشبودر. بوندن صوگ خلیفه لر حاجت وقتده ایسکیسنی آلوب یگبسنی کیدرلوب طورلور ایدی. مامون، خلیفه اولدیغی صوگ بو کولمکنی هر ییلده بر مرتبه آله اشدرمق و یا کارتمقنی عادت ایلامشدر شمدی

کتور مشلر ورسول اکرم ده اوز اللری ایلہ اور نلاشدر مشلر در. سوگره دورتنچی قرن هجریده ظاهر اولان قرامطه لر ۳۱۷ ده مکہ گه حاربه ایلہ کروپ حاجیلرنی نالادیلر، اوتردیلر وخلقنی مکهدن بیزدر مک ایچون حجر اسودنی کندی مملکتلری اولان «هجر» که آلوب کتدیلر. مرادلری اولمادیغی واوزلری ده ضعیفلنوب تورلی ماچرالر کوردیکلری سوگ آخرنده کیر وکتور مشلر در. اوشبو سبیدن یکرمی بیل مقداری بر مدت، حجر اسود «هجر» ده قالیشدر.

پیغمبر لرنگ حرمتلری صرف بر معنوی جهندن اولدیغی کیی حجر اسودنگ حرمتی ده ایکنچی تاشلرغه خلاف اولان مادهدن مخلوق اولدیغندن اولمای بلکه الله تعالی حرمتلی ایتدیکی ایچوندلر. اوشبونگ ایچون اولسه کرب، حجر اسودنی اوبدیکی وقت حضرت عمر: «الله ایلہ آند ایدرم که: سن تاشلر جمله سندن بر تاشسین، فائده گده بوق ضرر گده! اگرده رسول الله اوبدیکنی کوراماش اوله ایدم، بن سنی اوبمز ایدم!» دیبشدر (۱).

حطیم، میزاب اولان دیوار طرفنک یاروم دائره روشنک بر بنا اولوب، بیوکلیگی بر متر، قالونلغی بر یاروم متر در. بر طرفی «رکن شامی» ده وایکنچی طرفیده «رکن غربی» ده اولور. رکن ایلہ ایکی آراسی ایکی متر واونوز بیش سانتیمتر در. حجر اسماعیل، ابراهیم علیه السلام اوغلی اسماعیل پیغمبر گه منسوبدر. کعبه تیره سندن ۱۹ متر قدر بر «مطافی» دیه تعبیر ایدلنور. کعبه قپوسی قارشوسنده ۱۲ متر قدر یرده اولان قبه که «مقام ابراهیم»

(۱) صحیح بخاری ج ۲، ص ۱۵۹ و صحیح مسلم ج ۱، ص ۳۶۰. فتح الباری ج ۳، ص ۳۰۰.

اوشبو کولک مخصوص بر هودج ایلہ دوه اوستونده اولارق کروان ایلہ مصر دن مکہ گه بیارله در، بوگا ایسه «محمل» دیبولور. اوشبو عادت الک ایلک شجرة الدر (۱) دن قالدیغی مرویدر.

«میزاب» کعبه دیوارینک یوقاروسنده و «حجر اسماعیل» قارشوسنده یغور صوی آغار ایچون قویلمش اولاقدر. قش کونلرندہ یاغور صوی کعبه ننگ اوستوندن اوشبو اولاق اوزرینه توشوب آغار. بونی «میزاب رحمت» دیبولور. (رحمت آغا طورغان اولاق دیبکدر). ایلک زمانده بو اولاق باقردن اولور ایدی. ۹۵۹ ده سلیمان قانونی بونی کمش اولاق ایلہ آلامشدر مشدر. ۱۲۰۱ ده سلطان احمد آلتون ایلہ زینتتدی و ۱۲۷۰ تاریخنده سلطان عبد المجید آلتون اولاق قویبردی. بو کونده اولان اولاق عبدالمجید اثریدر.

«حجر اسود» - حجر اسود قپونگ صول طرفنده مشرق ایلہ جنوب جهتنده اولان زکننده (پوچماغنده) یردن بر یاروم آرشین یوقاری اولارق کموش صندوق ایچینه قویلمش و ۳۷ سانتیمتر قدر طشده طورر. عربلر، کعبه نی بنا ایتدکلرندہ حجر اسودنی اوزینک اورنینه قویبق حقنده دعوا ایدشوب، هر قوم وقبیلہ اوزلری قویبق آرزوسنک بولندیلر. سوگره ده بو طوغورده الک ایلک کلمش آدمنگ حکمینہ رضا اولورغه قرار ویردیلر. انقافی اولارق اوشبو وقت فخر الانبیا افندمز کلمش وهر کیوم اوستینه قویوب اطرافدن هر بر قوم کوتارمک ایلہ حکم ایلامشدر. عربلر بوگا رضا اولوب اوشبوروشده حجر اسودنی کوتاروب اورنینه

(۱) مشهور خانولرغه اوشبو اسم گه مراجعت

اولنه

دییولور . مقام ایچنده «حجر اسعد» اسمنده بر
 ناش اولوب ، اوستونده ابراهیم پیغمبر ننگ
 طوقتاب طورر اولدیغی مرویدر . مقام ابراهیم
 اوزرنده هم کولمک اولوب ، کعبه کولمکی ایله
 برلکده ایشلانور و برلکده آماشدرلور .
 زمزم ، مقام ابراهیمدن جنوب (توشلک) ده
 اولوب ، شمال طرفنده اولان پوچماغسی حجر
 اسودکه فارشو طورر . قیونک تیرانلگی ۱۲
 متردر . ۱۴۵ تاریخنده بونک اوستینه خلیفه
 ابو جعفر المنصور طرفندن برقبه بنا ایدلمشیدی ،
 اوشبو قبه حالا سلامتدر . قیونک حضرت اسماعیل
 طرفندن کشف اولدیغی مرویدر . جاهلیت
 واسلام عصرنده ده مقدس اعتبار ایدلنوب
 تبرک قصدیله یراق مملکتلرگه آلوب کیدرلر .
 منبر ، مقام ابراهیمدن صول طرفه اولوب ،
 مرمر تاشندن ایشلانمشدر . سلیمان قانونی
 ۹۵۶ تاریخنده بیارمش و اوستنده : « انه من
 سلیمان و انه بسم الله الرحمن الرحیم » دیه یازدر
 مشدر . مطاق طشنده دورت مذهب ایچون
 دورت بنا اولوب ۹۷۳ تاریخنده سلطان سلیمان
 قانونی طرفندن ایشلانمشدر . مقام حنفی ، جاهلیت
 عصرنده عربلرنگ مشورت اورنلری اولان
 «دارالندوه» اورنینه بنا ایدلمشدر .

زمان سعادتده کعبه شریف اطراف ،
 طواف ایدوچیلر ایچون بوشلق بر اورندن
 عبارت اولنور ایدی . فخرالانبیاء افندمز حضرتلری
 و ابوبکر عصرنده احاطه فلان اولماشیدی ،
 حضرت عمر خلیفه اولدیغنده کعبه تیره سنده
 اولان یورتلرنی صاتوب آلوب جمله سینی بوز
 دردی و مسجد ایتدی . بوکا رضا اولمغان کیمسه
 لرنک یورتلرینه حق قویدروب بوز دردی ،
 صوگندن خواهه لری شول قیمتنی اوزلری
 آلدیلر . مسجد تیره سینه آدم بویی قدر احاطه

قبوسی ۲۳ و مناره سی ۷ عدددر .
 صفا کعبه ننگ حجر اسود اولدیغی طرفند
 و شوکا قارشو بر توبه یر اولوب ، آنک قارشو
 سنده « مروه » اسمنده ایکنچی بر توبه اولنور .
 منی ، مکه دن بر فرسخ یرده اوزونچه
 شکلک بر شهر اولوب ، ایکوز مقدار ننگ خانه سی

(۱) حضرت عمر و عثماننک اوشو معامله لرندن : « بزلر
 اسکچه طورامز » دیمای ملت ایتماچی اولدیغنده زمان
 اجبارینه کوره ایسکی حاللرینی اوزگرتورگه تیوشلی
 وکلی بر فائده کورلر یکنده جزئی ضررلرنی تحمل ایتمک
 درست ، اعتقادنده اولدقلری آ گلاشلور .

وارد. فقط عيد كونلر ندين باشقه ده آدم طور ماز. مني غه مکه دن واروب کرو چينگ صول طرفنه «جمرة العقبه» اسمنه و بوندين ۱۵۰ متر يرده ابکنچی جمره و آندن صوگ او چونچی جمره اسمنه اورنلر وارد.

مز دلفه، منادن عرفه تاغينه وارلد يغنده يول اوستنده بر تيگزر يردر. بونک بيوکله کی ۴ متر و آرالزی ۶۰ متر دن عبارت ايکی قويمه اولوب «مشعر حرام» ديه تعبير ايدلنور. عرفه، مکه دن مشرق طرفنه اوستی تيگزر بر کیلومتر مربع اولان بر اورندر. اطرافنه تاغله بولنور. مغرب طرفنه «جامع نمره» اسمنده بر جامع وارد. اطرافنده اولان تاغله دن کچکنه اولان بری «جبل رحمت» اسمنده اولوب، اوزونلغی ۳۰۰ متر و بيوکله کی ده ۳۰ متر در. بونک اوستنه منار ايچون باسچ ياصالمشدر. اوشبو تاغنه اوستی مربع يکرمی متر اولوب، نيگزر.

حرم، مکه شهرينگ هر جانيندن اوراب آلمش فرضی بر احاطه دن عبارت اولوب، حرم طشندن کلوچيلر ايچون، هر طرف يولی اوستنه تعيين ايدلمش اورنلر وارد، بونلرني «ميقات» تعبير ايلرلر. اوشبو اورنلر دن اهرامسز ايچکاری اوتارگه رخصت يوقدر. (صوگی وار)

۱۳۲۶ نچی هجری يیل

پيغمبر مز حضرتلرينگ دنيا غه کلوب، طوروب اوسديکی و ایللو، اوچ يیل مقدارنده عمر سوردیکی بری اولان «مکه» شهرندن کوچوب «مدینه» گه کلديکینه ۱۳۲۵ يیل تمام اولدی و اوشبو كونلر دن اعتبارا ۱۳۲۶ نچی يیل باشلاندى.

مسلمانلر، «مکه» ده وقتلر نده عربلر دن، مشرکلر دن هر تورلی اذا و جفالر کوروب طور مشلر و «مدینه» گه کلديکلر نده باشلرني کوتاررگه حتی که بيوک بر اسلام دولتينگ نيگزني فوررغه موفق اولمشلر در.

رسول اکرم ميلادی ايله ۶۲۲ نچی يیل سنتابر نك ۱۷-۲۰ نچيسی و ربیع الاولنگ سکز نچيسی اولان دوشنبه کون «مدینه» ياننده اولان «قباغه» کروب دوشنبه، سهشنبه، چهارشنبه، پنجشنبه كونلرني طورديلر و اون ابکنچی ربیع الاول (۲۱-۲۳ نچی سنتابر) جبعه کون «مدینه» گه کروب برنچی مرتبه اولارق جبعه نمازنی اوقومشلر در.

ايشته اوشبو بيوک واقعه نك يادکاری اولسون ايچون اهل اسلام اوزلرينگ تاريخلرني اوشبو هجرت واقعه سندن اعتبار ايتمشلر، فقط محرم باشی، هجرت كونلر ندين ۷۱ کون گنه مقدم اولديغندن، هجرت واقعه سی اولان يیلنگ باشندن اعتبار ايتمشلر در.

کوب تجربه حاصل ایتدم « دیمشدر .
رسول اکرم : « کیوملر کزنی یووگنز ،
آرنق توکلر کزنی کینار کز ، آغز کزنی مسواکله
کز ، زینتلی و پاک یور کز ! » هم ده : « اسلام
پاکدر پاکله نگر ، جنت که پاک آدم گنه کرر »
مضمونده : « اغسلوا ثیابکم و خذوا من شعور
کم و استاکوا و تزینوا و تنظفوا » هم « الاسلام
نظیف فتنظفوا فانه لا یدخل الجنة الا نظیف »
دیمشدر .

حضرت عمر اوزینک خایفه لگی وقتنده
ابوسفیان اوی یانده چوب کوردیکنه قامچیسینی
کیز انوب اورشدی و تازارتورغه بیوردی .
اسلامنک ایلك و بیوک عالمیری طب علمی
اوقومقنی فرض کفایه دن صانار لر ایدی (روسیه
اسلامیری بلکه شونک ایچون اوقومی طورغا
نلردر ، فرض کفایه ، سنت و مستحب بولماسه
بلکه اوقور لر ایدی) .

اسلاملرده اک ایلك بنا ایدلن خسته خانه
(بالیتسه) هچرندن ایکنچی قرنده خلیفه
المنصور زماننده « نیسابور » شهرنک تاسیس
ایدلشیدی . بونک باشقی جرجیس اسمنده
مشهور بر طبیب اولمشدر . اسلاملر کوبراک ،
طب علمنی خسته خانه لرده خسته لرنی تجربه
ایتدرمکه تحصیل ایتدر لر ایدی . شونک ایچون
اسلام خسته خانه لری دیمک « طب مدرسه لری »
دیمکدر .

اوچونچی قون هچریده ، بغداد ، شونک
بر خسته خانه تاسیس ایدلر بکی معاوه مدر .
صوغش لرغه و اراچق عسکر لرنی طبیب لردن
قاراتوب ، آنلرنک شهادت لری بویونچه یا قبول
ایتمک یا که رد ایلمک اصولی اک ایلك اولارق
« بغداد » ده ۳۰۲ نچی ییللرده حادث اولمشدر .
۳۰۶ ده « السیده » و « المقتدر » اسمنک

طب ، نظافت

و اسلام خسته خانه لری

(معتبر کتابلر و اشانچلی اثر لردن مقتبس)

رسول اکرم افندمز : « الله تعالی اولمدن
باشقه خسته لکر گه دوا قویمشدر ، شونک ایچون
« خسته اولدیغ کز ده دوا ایله کز ! » مضمونده :
« تدأوا و یا عباد الله فان الله لم یضع داء الا وضح
له دواء غیر داء واحد الهرم » بیورمشدر .
حضرت موسی خسته اولدیغی وقت : « دوا
ایتدر میم ، الله تعالی اوزی سلامتک ویرسه
کریک » دیدیکنده الله تعالی طرفندن : « ای
موسی ! بنم حکمتلر منی باطل ایتمکی اولورسن ؟ »
دیه شلته کلمشدر .

سعد ابن ابی وقاص حضرت لری خسته
اولدیغی وقت رسول اکرم ، الحارث بن کله
اسملی طبیب یانینه واروب دوا ایتدر لر گه بیوردی .
حالبوکه الحارث مسلمان ده دگل ایدی . پیغمبر
اوله طوروب اوزینک حرمتلو بر صحابه سنلی
مسلمان دگل طبیب حضورینه واررغه قوشونک
اهل اسلامغه بیوک بر درس و عبرت اولسه
کریک .

عروه بن زبیر حضرت عائشه گه :
« خسته لر حقنده ویرمش مشورتلر کز بیک
فائللی بولدر ، طب علمنی کیمدن او گره ندیکز ! »
دیه صور ادیغنده حضرت عائشه : « رسول
اکرم هر وقت خسته لنده و خسته لندیگی ایله
طبیب لرغه کورینوب کیکاش ایتدر ایدی ،
بن هر وقت بو کیکاشلرنی ایشدوب رسول
اکرمنی طبیبلر قوشقانچه تربیه لدیکم سبیلی

بغدادده ایکی بیوک خسته خانه لار تاسیس ایدیلر .

عضدالدوله طرفندن بنا اولنمش خسته خانه ننگ اورنی رازی طرفندن انتخاب ایدلمشیدی . فقط خسته خانه تمام اولدیغینه قدر رازی وفات ایتدی . عضدالدوله خسته خانه سی سلطنت ایله آچلمشدر . بونگ یکر می دورت طبیبی اولنور ایدی . اوشبو خسته خانه ده عصبی (نیرونی) خسته لرنی دوا ایتمک طوغر وسنده یگی بر اصول تابمشلر ایدی .

بغداد خسته خانه لرنده اڭ ایلك اوله زق خسته لرنڭ هر کونگی حاللرینی یازوب وار مق اصولی میدانده چیقدی .

«ری» خسته خانه سی حکیم رازی طرفندن انشا اولنوب ، کندیسسی اوشبو خسته خانه ده کوب وقتلر خدمت ایتمشدر .

مرو ، اصفهان ، شیراز ، قدوس ، انطاکیه شهر لرنده سوکراق وقتلرنده هر برنده متعدد خسته خانه لر بنا اولندی وهر برینڭ یانلرنده شاگردلر طب علملری تحصیل ایدرلر ایدی . لکن خسته خانه لردن باشقه یرلرده طب علم لری اوقولحق بیوک مدرسه لر اولنور ایدی . آروپاده اڭ ایلك آچلمش خسته خانه اندلس مسلمانلرنندن اوقوب قایتمش یهودی شاگردلر طرفندن « مونپلیه » ده تاعسیس ایدلمش خسته خانه در . ن . ن .

آقادیپیه - دار العلوم (*)

آروپالیلار طرفندن (آقادیپیه) تسمیه ایتلگان دار العلوملر فی الاصل مؤسسات اسلامیه نڭ برسیدر .

آقادیپیه کلمه سی یونان لغتی بولوب ، حد ذاتنده بر معنای مخصوص افاده قیلماسادا ، حاضرگی کونده آروپادا ، اعضاسی علم و عرفان اربابندن مرکب بولغان علم یورتلارنا علم ایتلمشدر .

کلمه نڭ لغات یونانیه دن بولووی اعتباری بلن ، آقادیپیه نڭ ایڭ اول تاسیسن ، آروپا لیلار ایسکی یونانیلارغا بیرمکه ایسه لرده ، بو خصوصدا زور خطا ایتمکن لردر .

آقادیپیه تعبیری (آقادیپوس) کلمه سندن مشتق بولوب ، بو کلمه ایسه آتنه شهرنڭ ترکک قیلمش بر کشینڭ اسمیدر .

(آقادیپوس) علم گه ، فضیلت که محبتی بولغانلقدان اوزینڭ باغچه سن هر یاز افلاطون حکیم نڭ حضور وراحتنه طابشرر ، وحکیم جنا بلریده باغچه ده درس ایتوب ، شا کرد لرنه حکمت تعلیم ایتر بولمش ایدی . بو سببن باغچه گه ، صاحبی آقادیپوسکه نسبت بلن ، (آقادیپیه) عنوانی بیرلمش ، وحتی ، آرسطو کبک ، افلاطون فلسفه سن اساس مذهب انخاد ایتکان فیلسوفلر گه ده ، بارا بارا ، (آقادیپیه اصحابی) تسمیه ایتلب . کیتمشدر .

آروپالیلارنڭ اصطلاح عرف صورتنده استعمال ایتکانلری (آقادیپیه)

(*) مجموعه ابوالضیادن آلمشدر .

کلمه سنڱ اصلی شونان عبارت ، یعنی افلاطون حکیم نڱ حکمت تدریسنه مخصوص بر باغچه بولوب ، بو اصطلاحنڱ بو کونگی مدلولنه موافق بولماق اوزره ایڱ اول دار العلوم تاعسیس ایتکان ملت ایسه ، ملت اسلامیه در . اسلامه — بو گون آوروپادا بولغان روشده — ایڱ اول تشکیل ایتلگان انجمن علوم هجرتنڱ ۲۸۹ نچی سنه سنده تاعسیس ایتلمش ؛ خلفای عباسیه نڱ اون آلتنچسی بولغان المعتضد بالله ، بغدادده ، (شماسیه) اسملی مجله سرای بنا ایتدرگانده ، سراینڱ اطرافنه متعدد دائره لرسالدر ب' هر دائره نی علوم وفنوندن بر سنه تخصیص ایتیشدر . لسان آقادییه سی ایسه ، اسلامه موندان ده مقدم کدر .

معلمو مدرکه لسان انسانلر آراسندا ترجمان مر ام بولغانلقدان ، ابتدا آنڱ قواعد و اصولی تعیین ایتلک ، وعلوم وفنون نڱ تعلیمی ایسه مونڱ سوکندا تبیین قیلنماق لازم کیله در ؛ بو جهندن ، علم و مدنیت یولینا کرگان هر ملت ، بادیء امرده لسان قانون وقاعده تحتنه آلمش . بر لسان گه قانون وقاعده وضع ایتمکک ، اول تلنڱ غوامض ودقایقنه وقوف بلن مشروط بولوب ، بو وقوفده ملت علماسنڱ اجتماع ومباحثه سنه منوطدر .

مونه بو کونگه قدر ، صرف ونموده (بصریون) و (کوفیون) قوللری دیب تفریق وتخصیص ایتلگان اقوال وآرا ، بصره وکوفه شهرلرنده گی هیئت علمیه لراعضاسنڱ رای وقوللریدرکه امام خلیل ، سیبویه ، اخفش ، سکاکی وباشقہ ائمهء مشهوره ، شول ایکی هیئت علمیه اعضا سندندرلر .

بو عالمر بعض مسائلده برسی برسنه

مخالفتده بولغانلار .

شولار کبک اندلس ده قرطبه ، اشبیلیه ، طلیطله ، بلنسیه وغرناطه شهرلرنده بولغان آقادییه لرنڱ اعضای دخی ، تحقیق مسئله ونعمیق مباحثه ، دائم بر برسنه معارض ایدیلر . اندلس ملوک امویه سندن عبد الرحمن ثالث عصرنده ، ارباب معارفدن هر ذاتنڱ خانه سی گویا بر انجمن دانش حکمنده ایدی . بوسبیدن ، هر فن نڱ اوزنه مخصوص بر آقا دییه سی بولوب ، اصحابی شول خانه لرگه مداومت ایتمکده ، بحث ومناظره لر قیلشب معلومات آرندرماقدا ایدیلر . حیثیت ، اصالت ، رتبه وماءوریت کبک عرفی امتیازلرنڱ ، بو علم اویالارنا کره آلماق اچون ، هیچ تاعثیری یوق ایدی . آلا رغا کر مک شرفی بالغز استحقاق علمی بلن گنه آلماقدا ایدی . شول سببیدن هر کم ، انجمنلردن برسنه کره آلماق اچون ، علم وفضیلت کسبنه سعی واجتهاد ایتر ایدی .

ملوک اندلسدن (حکم ثانی) ولی عهد کونده بوشرفنی بالاستحقاق هائز بولغاندان باشقا ، حتی اوزینڱ دائره سنده اصحاب معارفکه تخصیص ایتب ، بر انجمن تشکیل قیلش ، وحاجب مشهور احمد بن سعد ، منصب هجابتده ایکن ، اوز خانه سن محفل علوم حالنه قویمشدر .

اندلسنڱ جهت شرقیه سنده واقع (شاطبه) شهرنده محمد ابو عمرو اسمنده بر ذات طرفندن فقط تاریخ فننه مخصوص بر انجمن ، و(قرطبه) ده دخی ، القاسم بن ربیع همتی بلن ، خراسان علما سندن مسافره کیلگان اصحاب فضل وعرفان اچون حاصلاب بردار العلوم تاعسیس ایتلمش ایدی . اسپانیا مورخلرندن (ژان قوند) روابتنچه (غرناطه) ملکرندن برسی بر غزادن مظفرا

افلاطون حكيم تعليم حكمت ايتكان (آقا ديوس) باغچەسن حاضرگى آقاديميه لرگە نيگىز حساب ايتكان آوروپالىلار، دارالندريسلىرىنىڭ ايڭ منتظملىرى ملت اسلاميه نىڭ اثر ايجادى بولغانلىقى عجباً نىچون تحقيق وقيد ايتمىغانلار ؟ . . . يا غرض گە وياخود نقصان تحقيق كە عطىق ايتلمىكەن قوتولا آلمانغان بو غفلت، آوروپا محققلىرىنىڭ كىلىشكان حاللردن بولماسا كىرك !

بو كوندە (اينستىتوت) اسملىگان علم اوپلىرى ايسە بىزنىڭ بىلگىنىمىز مەدرسەلردن باشقە نەرسە توگىلەر .

بىر (اينستىتوت) دە؛ مثلاً حكمت، حقوق ياخود ادبىيات اوزرنە بحث و مذاكرە يورتولمىكەنەر . مەدرسەلەردەدە حكمت، منطق، فقه، طب كىك علوم و فنون، على طريق المناظره، بحث و مذاكرە ايتلمىكەنە ايدى .

بو يولدا ايڭ ايسكى مەدرسە ايسە بېشىنچى عصر ھجرى باشلاندا (نىساپور) دا تاسىس ايتلمىشەر . آندان مەدرسە علوم و فنون مەسجىدلىرى لىچىدە و دولتى آدملرنىڭ اوپلارندە مذاكرە و تعليم ايتلور ايدى .

بغداددە ايڭ اول بنا ايتلىگان مەدرسە، ملك شاه بن آلب ارسلاننىڭ وزىرى نظام الملك طرفىدىن تاسىس ايتلىگان مەدرسە نظامىيەدەركە زمان تىشكىلى ھجرتنىڭ ۴۵۷ نچى سەنە سەنەدەر . وفيات اعياننىڭ بىياننە كورە، مەدرسە مەذكورە دورت يوز بولمەلى بولوب، مەصرفنە موصل ايلاتنىڭ بارلىق وارداتى تىخىمىش ايتلمىشەر .

اھل صليبنىڭ سىطون بىر وچى مشهور مجاہد صلاح الدين ابو بى طرفىدىن ۵۶۶ تارىخ ھجرى سەنەدە، مەدرسە (ناصرىيە) تاسىس ايتلمىش .

عو دتەدىن صوڭ، دائىرە سەلئەتتەدە بولغان علما و فضلا، تىبرىك اچون حضور نە كىرب، مەظىرات واقعەنى ملك نىڭ ھىسن تەبىرىنە عطىق بىلەن، مەدح و ثنادە مبالغە ايتىمىشەر . بو ھالگە ملك كىفسىزلىك كورسەتە « بو قدر مەدھىنى چىتەن بىر آدم كورەچەك بولسا، بىر زمانلىرى قىرطبە و اشبىلىيە انجىملىرىنە سايلانغان سەلئەتتە قىيلىندىن بىر ھالگە مالىك بولغانسىز دىب اوپلار ! » دىمىشەر .

ملك نىڭ بو سوزىدىن مەذكور انجىملىرىگە سايلانغان رەئىسلىرىگە (سەلئەتتە) اطلاق ايتلىگانى آڭلاشلادەر .

*

آوروپادە بو يولدا توزولگان آقاديمىيە اون بېشىنچى عصر ھجرىگە قەدەر كورلىگانى يوق ايدى . اون بېشىنچى عصر باشلاندا، ايتالىيانىڭ (رىمىنى) شەھرى اھالىسىدىن (جىيا قومى الغارتى) اسمندە بىر مەجب معرفت، اصحاب فضل و عرفان جەمەت ايتىپ، بىر انجىمەن علوم تاسىس ايتىدى . و آڭلا (آقاديمىيە) اسمىن بىردى . بو سەبەبەن ايتالىيانلار، آقاديمىيەنى باشلاب تاسىس قىلو چىلار اوزلىرى بولغانلىقىنى عالمگە اعلان و افتخار ايتىمىكەنەر .

ايتالىيانلارنىڭ بو اعلان و افتخاردەگى ھەقىرى انكار ايتلمىشەر؛ چونكى بو كوندە موجود بولغان روشەن، تورلى علومگە مەخسوس، آوروپادا دارالعلوم تىشكىل قىلغان ملت، فى الحقيقە ايتالىيانلاردەر . لىكىن دىنيادە بوتورلى مۇسسەسات علمىيەنىڭ باش واضىلىرى اھل اسلامدەركە (جىيا قومى) دارالعلومدىن ۶۰۰ سەنە مەدرسە دارالعلوم تاسىس ايتىمىشەر .

*

بومدرسه نىڭ اول زمانىدىكى تەخسىياتى بولسا
 ايكى مەدەنىيەتلىك ھەسابلانغان بىر زور مەملىكەتنىڭ
 مەعارىف ھەممىيەسى تەخسىياتىنى ياقىن ايشى .
 افرىقىيەلى (لئون) اسمىلى مورخاننىڭ قولنەچە
 مەزكۇر مەدرىسە شول دەرىجىلەردە زور ۋە مەنەن
 ايشى، كە بىر دەفئە مەدرىسە دەپ تەسۋىر قىلىنغان بىر
 اختالال ۋەقتىدە، ئى قەدر مەخالفىن بار ايسە ،
 بارچەسى اچنە كرۇپ بېكىتمىشلىرى مەدرىسەدە،
 بىر ئىقلى قەدە كەك، صاقلانولارنا يارامىشلىرى .
 اھبار بىنى اسرا ئېلىدىن مورخ مەشھۇر
 بىن يامىن اسكەندرىيەدەگى يىكرىمى قەدە
 ھەممى مەدرىسەلەرنىڭ، بىرلىككە مەدەنىيەت
 كەك، ھەر ئىكەنلىك كەيلىك جەيلىغان ھەممى
 ھەقىقەت شەكىللىرى بىلەن تەبىئىيەت بولغانلارنى ،
 اوز كوزى بىلەن كۆرۈپ سەھنە نامەسەنە
 قىد ايتىشلىرى .

النى مەك ئالتون ۋە ئارداق كەتەرگان ارادى
 يەنە تەخسىياتىنى ايشى ، اون ايكى مەك دىنارنى
 اون سىكەز مەك گە ابلاغ ايتىشلىرى .
 فارابىلەر، ابن سىنالىر مەنە شول
 مەدرىسەلەرنىڭ يەتتىرگان ھەم سەنەندەرلىرى .
 ذىكر ايتىلغان ائىستىتوتولار تەسىس
 قىلىنوب، اچىلغاندە مەكلىب ھەل ھەل ۋە ھەرفان
 ھەلوم ھەقىقەت ۋە ھەقىقەت دەرس ۋە تەلىم ايتىلغان
 زەمانلەردە، آوروپا كەمال ھەل ۋە تەسەب اچنە
 سەركەردان ايدى .
 ھەقىقەت كە آلا بىزنىڭ ھەل ۋە ھەرفانمىزنى
 ۋە بىز آلارنىڭ ھەل ۋە نادانلىقنىڭ ھەل !

دردمند

روس ادبىياتى

(باشى ۱ نەچى نومۇردە)

۱۸۶۴ نەچى يىلدە تىسار آلەكسى نىڭ كەيلىق
 دن «سىمىيون پولوتسكى» (Симеонъ Полоцкій)
 اسمەندە ھەلوم بىر رەھبەرنى آلەدروپ
 اوغلى «فىدور» نىڭ تەربىيەسىنى شەكەرگە
 تەبىئەتلىق يازمىش ايدى . (۱)
 سىمىيون پولوتسكى (۱۶۲۸-۱۶۸۲) زوس

(۱) روس ادبىياتى ۋە ئاننىڭ تارىخى ھەقىقەت مەلۇمات
 ۋە تەبىئەتلىق اچىقون ، قەدەلىق ۋە تەبىئەتلىق نەزەر ھەقىقەتە ئالەرق
 باشدە گەلنار خانەننىڭ بۇ خەسەسە يازمىش بىر رسالەسىنى
 رەھبەر تەبىئەتلىق موافق كۆرۈلمىش ايدىسەدە ، سەكەرە يەتتىرگەك
 ۋە مەفەلەرەك روسىيە مەتەبەر ائىرلەرگە مەراجەت لىزومى آڭگلا
 شەكەللىغەندە بۇ نومۇردەن ھەقىقەتەنلا شەكەللىغەندە . بىنە ھەل
 «شورا» مەجمۇعەسىنى تەبىئەتلىق اوغۇب باروچىلەر روس
 ادبىياتىنىڭ دەرىجىلىق ھەقىقەتە بايتاق مەلۇماتكە مالەك
 اولەجقۇلدر . «قەلم»

اندلس قەدەسەندە دەخى شۇنىڭ كەك
 نەچە مەدرىسەلەر تەبىئەتلىق ، اچىلغاندە تەبىئەت
 ھەلوم ياتەب قونب امرا اوقات ايتىكە ايدىلەر .
 ھەقىقەت ھەلوم ۋە فەنۇننى مەخسۇس يەسەلغان
 بىنالىر اچنەدە، يەنى مەدرىسەلەردە تەخسىياتى ۋە تەلىم
 ايتەك اصولى، ھەر مەلئەندە مەدەنىيەت، مەسەلەنلەردە
 كۆرۈلمىش، ۋە بولاشدە دەخى آوروپالىلەر مەلئە
 اسلامىيەگە مەقلەد ۋە شاكرەد بولمىشلاردر .
 تەركلەر اھبا ايتىلغان مەدرىسە بېھقىيەدەن
 باشقا، نەسەبوردە نەسەب سەبەكتىكىن ۋە مەمۇد
 سەبەكتىكىن تەبىئەتلىق بىرلىككەن ايكى مەدرىسە يەنە
 تەسىس قىلىنمىش، بولارنىڭ بىر نەچىسى فەقە
 ۋە ھەقىقەت، ايكەنچىسى سەبەبىياتكە ۋە اچىنەچىسى
 بولغان مەمۇدنىڭ مەدرىسەسى ايسە فەنۇن شەكەلگە
 تەخسىياتى ايتىلمىش ايدى .

مەدرىسە بېھقىيەتنىڭ يەللىق مەسارفى اون
 ايكى مەك دىنار ايدى . نەسەب ايسە اوز
 مەدرىسەسە ۲۴ مەك ئالتون ايراد كەتەرگان
 املاك ۋە بىرلىق ۋە قىتەب، بېھقىيە مەدرىسەسە

مكتب آنڭ وفاتى صوڭنده «اصلاويان - غره ق- لاتين آقاديبياسى» اسميله آچيلمىشدر.

سيميون پولوتسكى اول وقتده غى راسقو لنيكتر ايله مناظره قىلشوب هر وقت آنلرغه هجوم اينكان ، حتى بعض مناظره وهجوملر ينى قبا بر صورتكه يتكرگان هم بو خصوصده بعض بر اثرلر يازوب باصدرغان .

سيميون پولوتسكى نڭ علم ومعرفتى نه درجهده اسغولاستيكه ايله قاتناش اولديغى كورمك ايچون «دين ناجى» اسمنده يازمش اولديغى بر كتابنه كوز صالحق كافيدر. آنڭ بو كتابنده بر طاقم دينى سؤاللر قويلوشونلرغه قارشو گويا فنون طبيعيه گه تطبيق ايله جوابلر ويريله . مثلا : آدم عليه السلام جنتده كويبو مدت بولنغان ؟ ديگان سؤالگه قارشو : عيسى عليه السلام آغاچغه قادافلانو ب طورغان مدت مقدارى ، يعنى ٣ ساعت ، ديه جواب ويريله . آدم عليه السلام جنتده ساعت ٦ ده كناهلى بولغان ، شونك ايچون گويا حضرت عيسى ده ساعت ٦ ده آغاچغه قادافلانغان بولا . اولگان كشىلر دنياده وقتده اوزلرينك كيسه بارغان طرناقلى وساقلىرى ايله مى قوباريله چقلىر ؟ ديه بىرلگان سؤالگه قارشو : ايو ، دنياده وقتده كيسكان بتون طرناقلى وساقلىرى ايله قوباريله چقلىر ، ديه جواب ويريله .

«دين ناجى» كتابى نڭ بيان اينديگنه كوره : كوك اوچقات اولوب برىسى : اڭ يوغارى وغير متحرك اولان عرش ، ايكنچيسى : فوق العاده تيزلك ايله متحرك اولان بللورلى كوك ، اوچنچيسى : قاطى جسم اولان توبانگى كوكدر . بورومى طورغان يولدزلر هم پلانيتلر اوشبو كوكده درلر ، يولدزلر انساننڭ بخت وفلاكتنه تاثير ايتلر .

ادبياتنده بو بڭى دورنڭ پك مهم ومقبول آدملرندن بريدر . بو ذات اولا كىيف آقاديبياسنده ، صگره قاتولىك پولاق مكتبلر نده اوقومش ايدى . مسكاوگه كيلگاچ بر طرفدن تسار نڭ اوغلى فيدورنى تربيه ايتارگه وايكنچى طرفدن خلق غه دينى واخلاقى عمومى وعظلم سويلارگه باشلادى . اوزى سراى غه يقين وتسار قاشنده مقبول آدملردن اولديغى ايچون بونك سويلگان وعظلمى وباشقه بعض بر يازغان نرسه لرى حكومت مطبعه سنك طبع اولنمىشدر .

سيميون پولوتسكى نڭ وعظلمى كوبسى اسغولاستيكه دن عبارت اولوب بر چوق اساطير لرنى ، اسكى عقلا وجزويت محرلرندن آنلغان مثاللر ودليللرنى شامل ايسه ده ، نتيجه سى علم ومعرفتنك فائده ولزومينه وبالالر تربيه سينه پك زياده اهميت بيرونك تيو شلگينه عائد اولديغندن شايان دقت يرلرى واردر . شول قدركه : بالالر تربيه سنك حتى نقى قاطى لق كورساترگه قدر نوصيه ايتيه وبوڭا كيترگان مثالنده ده : «كولته نى طوقما ميچه اورلغى قويلومى ، چيكلاوكنى واتماينچه توشى آلنمى...» ديه در .

سيميون پولوتسكى وعظ ونصيحتلر نده اوزينڭ فكرينى خلق غه آڭلاتور ايچون ، كشى آڭلامى طورغان لغتلر استعمال ايتماينچه ساده سويلاب ، قوتلى سوزلر قوللانا ، نادانلقنى ، قورى صوفيلقنى وتعصبىنى هيچ طارتمماينچه وقورقماينچه ذم ايتهدر . علم ومعرفت طرفدارى اولديغى جهتله ، بو ذات كىيفده اولديغى كى موسقواده هم بر آقاديبييا آچارغه طريشوب اوصناوينى ترتيب ايتسه ده آنڭ زماننده فعليتكه چقماينچه ، بو

بو آزغن اوغل آتالری یانینه قایتا. آتالری بونی سویوب قبول ایته لر.

سیمپون پولوتسکی بو حکایه سینک صوکنده : « بونی یازودن مقصودم اخلاق نوزوکلگینه خدمت ایتمک، اوزینک تجربه سز عقلینه ایاروب یاشلر الوغلرنک سوزینه قارشورغه یارامدیغنی کورساتمکدر » دی.

شول طریقه: سیمپون پولوتسکی نک مسکاوگه کیلووی ایله برابر تیاتر یعنی روحانی قومیدیه لر، دراملر اوینالورغه باشلا ندی. بوزمانلرده ذاتا تسار آلکسی نک سرای دائره سنده مستقل بر تیاتر هیئتی ده تشکل ایتمش ایدی. تسار آلکسی حکومت مائوریتی ایله زاغرانیتسه گه باروچی « ژان - استادهن » اسملی بر پالقاونیک که اول وقت لر گرمانیا ده مشهور « فیلتنه » (Фельтенъ) تروپاسنی آلوب کیلورگه قوشسده اول کیلمگا نلک سبیلی « ژان - استادهن » یالکز بر نیچه - موزیقه چیلرغنه آلوب قایتقان. شول سبیلی تسار آلکسی تروپایعنی آقتورلر، آقتریسلر حاضر لب تیاتر هیئتی تشکیل ایتر گه اول وقتده مسکاوده نیمس محل سنده گی نیمس پوی غره غوری « (Тоганъ Грегори) گه قوشقان. آنک طرفندن الک برنجی اوینالغان اویون « اسفیر » اسمنده روحانی بر فاجعه در. بو اثر اورته لقدن غایب بولوب بزنگ زمانزغہ قالماغانغہ کوره، برنجی تیاترنگ روسجه می، نیمسجه می اوینا لدیغی حقنده ده معلومات یوقدر.

بوندن صوگ آدم ایله حوا حقنده « فوغانچ » اسمنده کینه روحانی بر فاجعه اوینالغان و آنک بعد نده انکلتره ده، گرمانیا ده و یاوروپا نلک باشقه برلرنده اوینالمش اولان « انکلتره قو-

بو کتابده بر شوپله تعریف ایدیلکده در : « توگارک، قاره، آغیر، صغوق، هم دنیا نلک اورته سی در، آنک اچنده اورته بریرنده جهنم بار، شونده گناهکارلر عذاب ایترلر، شونلرنلک چیککان عذابلرندن بر سلکنوب زلزله بولا. » سیمپون پولوتسکی نک شعر گه ده استعدادی اولوب مصراعلر یازارغه سویه هم روحانی تراکیدیه لر قومیدیه لرده تالیفی ایته ایدی. زبورنی شعر ایله یازوب چپقمش. یازغان شعر لرینک اچنده بعض بر هجویه لر یک بولنیق در. مثلا: بر شعر نک - اوچوز آلوب قیمت صاتار ایچون سودا گر لرده یالغان سویلاو، یالغان آند اینو عادتی بولغانلقدن کوله در. بر شعر نک ناچار ماناخلرنی هجو قیلله. بونلک یازغان تیاتر رساله لرندن بری « آزغن اوغل » اسملی ۶ پرده لی کولنج بر حکایه در. بو حکایه نلک برنجی پرده سنک بر آتالوزینک اوغللرینه نصیحت بیره. الوغ اوغلی آتاسینک سوزلرن طنگلارغہ وعده ایته، اما کچوک اوغلی چیت لر گه کیتوب یوررگه، دنیا کوررگه وبایلق ایله اوزلرینک شهرتلرن چغارغہ تلادیگنی بیان ایته. آناسی سن یاشسن، تجربه سز سن دیسه ده آتاسینک سوزلرینی طکلامی، چغوب کیته. ایکنچی پرده ده، بو اوغل اوزینک خدمتچیلری ایله اچه، قارته اوینی، اوکغده ده صولغده آچه طارانا. اوچنجی پرده ده: آچه لری بتکچ دخیک خد - متچیلری ایله کیفی صفا ایتما کچی بولسه ده خدمتچیلری بونی قبول ایتمیلر، یانلرندن قووب بیاره لر، اوزندن کوله لر. دور دنچی پرده ده: بو اوغل آبدراغچ دوکغز کوتارگه یاللانا. لکن اولدن بیلمگانگه کوره اولده قولندن کیلمی، بولدره آلمی، بتون کتوننی طارانا، شونک ایچون اوزن قینی لر. آخرنده

حكاية لرى روس ادبياتىنىڭ ۱۷ نچى عصرىنىڭ مشهور و اهمىتىلى اثرلىرىنىڭ بىرى. شوبىل لىكە تسار آلېكسى ميخائىلوويچ زامانىڭ كىيىن دىن مسكاۋگە عالم لىر كىترىلۋى، تىزىمە ياكە آرېگىنال طرېقىلە ادبى اثرلىرىنىڭ نىشرا اولونمىغە و تىياترلىرى اويناۋرغە باشلاۋى روسىيەنىڭ شول وقتىدىن اعتبارا غىربى ياۋروپا مەدنىيەتە قوشىلە باشلاۋىنى كورساتمىكەدە. فقط، مەدنىيەت، و تىزىمە جەھەتتە يىقى روسىيەنى اسكىسىندىن قىلغى صورتىڭ آيرىغان زامانىڭ «بېوك پىتر» نىڭ ھۆكۈمىتى زامانى اولدىغىنى و روس مەدنىيەتنىڭ تارىخىدە بۇ زامانىڭ «دور جەدىد اصلاحات» دېيە آتالدىغىنى بىز باشى بىيان ايتىمىز ايدىك. ايندى كەچك نومردە روس ادبياتىنىڭ «بېوك پىتر» زامانىڭى ھالى يازىلەچق در.

(آخىرى وار)

«قىلم»

روسىيە مىسلىمانلىرىنىڭ

مەكتەپ، مەعارىف و ادبيات.

(باشى بىرىنچى نومۇردە)

مىنىستىرسكى اشقولا لىدىن ھاسىل بولغان نىجەنى يەنى بالىنىڭ روس تىلى اوگرەنۋى تاتارلىرى ئىچۈن قىساقلىرىنىڭ بىر مەرىفەت دېيە ھىساب ايتارگە مەمكەن اولمىدىغى بوقارىدە كورادى. فقط شۇنىڭدە انكار ايتىمىك مەمكەن

مىدىيەسى «اسەلى بىر قومىيەتتە او بىناغان. شول روشە روسىيەدە تىياتر اويناۋرغە باشلاۋرغە تسار آلېكسى طرفىدىن مەخسۇس بىر تىياترچىلىك مەكتىپى آچىلغان. تسار اوزى بۇ مەكتەپكە اهمىيەت بېرىۋر بىر قىلغە بۇنىڭ مەلىمىنى و شاگردلىرىنى ھىزورىنە قوبۇل ايتىكان.

بۇ وقتىلاردا روس خەلقى جىت مەلىكتەردىن كىلگان ادبياتىنى او قورغە بىر قىلغىلىرىنى روس مەپىشتە، روس آكلا دېنە تىپىق ايدوب اوزى-گار تەرەك باصوب طارانورغە باشلاغانلىرى. روسىيە گە پىك اسكى وقتىلاردا چىندىن (بىز انىيە دىن) كىلگان ھىكايەلرنىڭ بىرىسى اسكندىر كىبىر (آلكساندىر ماكىدونسكى) ھىكايەسىدۇر. اسكندىر كىبىرنىڭ ئىللە قايلىرىغە ظەلمەت دىگۈلرىنە باروب بوروى، ئىللە نىندى عەجايىب مەخلۇقاتلىرى ايلە صوغىشوروى، باغچۇق و مەاجۇجلىرىنى قىيامەتكە قىرچىمە اسلىق ايدوب بىرسىد آرتىنە يابوب قو-بووى و باشقە قىرمانلىقلىرى روس خەلقى طرفىدىن پىك سوبۇلۇپ او قولغان.

روسىيەگە ياۋروپا مەدنىيەتنىڭ ضىياسى توشە باشلاۋرغە پىنەشە آرقىلى غىربى ياۋروپانىڭ ادبيات و اثرلىرىدە روسىيەگە كىرۋر طارالا باشلاغان. خەسۇس قىرون وسطىدە ياۋروپادە «موت ايلە ھىياتىنىڭ بىر قىلغىلىرى» اسەندە طارالماش اولان بىر رىسمگە استىنادا تورلىجە تەلىپ ايدىلمىش ھىكايەلەرگە اوخشاتوب روسىيەدە شول توسىلى ھىكايەلەر يازىلغە باشلاغان. بۇنىڭ مەمدا، «قاتوشىپىخىن» نىڭ «آلېكسى ميخائىلوويچ نىڭ ھۆكۈمىتى زامانىڭ روسىيە» اسەلى اثرى، آنا آناسەنە فارشىقان بىر بالا ھىقنە يازىلغان «О Горь-Зло-частин» اسەنە بىر اثر، «دووران فرول اسقوبىيى» و «شچىپىننىكىن اوغلى بىرش بىرشوف»

علوم الهیة بتون دنیا مسلمانلردن آلدن
صاناسه لردن و ترکستانده عهومیته مدرسه لر
و مکتبلر فوق العاده کوب اولوب، عدد جهتنجه
بونلرنک مقداری بتون پیرسیه ده گی مکتب
و مدرسه لردن آرتق بولسه ده، کربک بومدرسه
لرنک اچنده و کربک طشند اولان جهالت
و تعصب ده بتون پیرسیه ده گی جهالت و تعصب دن
کوبره ک اولمشدر .

معلومدرکه : ترکستان مسلمانلری اڭ
باشلیجه ترک و ایران نسللردن عبارتدر .
ترکستانده مکتب و اوقو ایشلری ایران
قومی قولنده اولوب بونلرنک علوم و معارف لری
ایراننک قرون وسطی تاریخندن فالمش بر
طاقم جزئی معلوماتلردن عبارتدر . شوونک
ایچون ترکستانده گی ایرانیلردن، پیرسیه ده
گیلری کبی اوزلرنک قرون وسطی و ۱۶
نجی عصر لرغه مخصوص نقطه نظر لری و شوونک
مناسب افکار و معلوماتلری ایله طوکوب
قالمشلردر .

ترکستانده گی ترک قومینک اوز مستقل
حکومتلری بار و قنده غی احوالینه کله چک
بولسه ق : مسلمان قیافتنده و حاجی رشید
اسمیله شول بر لرگه باروب یوروگان، ژینگریا
علماسندن پروفیسور و امبری جنابلرنک
دیدگینه کوره : اول وقتلرده بونده غی ترک
قوملری قارانغو تون کبی ظلمت و جهالت
اچنده بولنمشلردر .

ترکستاننی روسیه ضبط ایتدکن صوگره
حکومت آنلرنک اولگی دینی مکتب و مدرسه
لرینه اصلا طوقنمادی، آنلرنی تمامیه اولگی
حاللرنده قالدردی . احتمالکه بعضا تفتیش
ایچونگنه حکومت ماء مورلری آنلر تیره سینه
بارسه لر بارغانلردر . بو یرلی مکتب و مدرسه

دگلدرکه : اوشبو روس مینیسترسکی اشتولا
لری آقرونلق ایله ایستر ایسته مز مسلمانلر
غه آزمی کوبمی یاوروپا نقطه نظری
(مدنیت فکری) کرتن و روس تیلن بیلونک
اوزی ناتارار ایچون دهها زیاده معرفت
کسب ایتارگه یول آچادر . چونکه بومینیستر
سکی اشتولالرده اوقوب چقغان مسلمان
بالالرنک گرچه بعضیلر یکنه بولسه ده روسجه
کتابلر اوقوب فائده لی و فنی معلومات آلار .
بعضیلری گیمنازیا، ریالنی اوچیلشجه کبی
اورته مکتبلرگه کروب اوقیلر . اورته مکتبلر
اصل وطن خلقی اولان روسلر ایچون بولغانغه
کوره بونلرده البته روسلاشدر و پولیتیکه سینه
خدمت ایدله می . شول سببلی اورته مکتبلرگه
کرگان مسلمان بالالری گرچه مکمل صورتده
تحصیل ایتن آلماسه لرده اوزلرنک ایدمه شلری
اولان روس بالالری ایله بر درجه ده تحصیل
و تعلیم کوره لر، بعضیلری ایسه اورته مکتبلر
دن چغوب دار الفنونلرگه و عالی مکتبلرگه
کوره لر و بناء علیه : روسیه مسلمانلری آقرونغه
یاوروپا لولشه لر . درست، تیزلک ایله دگل،
هم بارسیده بر درجه ده دگل، فقط کینه
یاوروپا لولشه لر .

یوقاریده غی عمومی احوال کورلدکن
صکره روسیه ده مسلمانلر : یاشی طورغان
ولایت لرگه آیروم بر کوز سالوب قاریق .
بونلر اچنده اڭ زیاده شایان دقت اولانی
ترکستان ولایتلریدر . ترکستان مسلمانلری
آرسنده روسجه اوقونک یخش موفقیت
ایله آغه باروی یوقاریده بیان ایدلمش
ایدی . حالبوکه روسیه قول آستینه کرمزدن
بول ترکستان غایت نادانلق و تعصب اچنده
اولونمشدر . گرچه بخار علمالری اوزلرنی

حاضرند بکاری کبی ، مکتبلرگه کرگاچده شونده
طوروب اوقوغنلر .

یرلی مسلمان بالالری ایچون لیلی قسملری
ایله ۲۸ روس مکتبلری آچلغان . بونلرنگ ۶
سنده وغوردسقهوی اشقولارنگ ۱۳ نك الوغلر
ایچون کچه درسلری یاهالغان .

صوغنی بیللرده روس مامورلری صارتلر ،
قرغیزلر واوزبکلر ایچون مخصوص درس کتابلری
حاضرلی باشلادیلر . صارتشا کردلرینی روسیه
نگ توری زور شهرلرینه یوریتوب روسیهنگ
مدنیت ترقیسنی اوز کوزلری ایله کورولرینه اجتهاد
ایتدیلر . ترکستان مسلمانلرینی حکومت اوزی
روسجه اوقوناسی کیلگانگه کوره البته بونلرنگ روس
مکتبلرینه کورلرینه مامورلر طرفندن هیچ بر
مانع فلان کورساتلمی . هالبوکه روس مکتبلرینه
کرو ایچون غیر خوستیمان اولان یهودیلرگه
کورساتلگان مانعلرننگ اوکفایسزلغی دقت که
آلنه جق بولسه بو ایشنگ مسلمانلر ایچون نه
قدر بیوک سهوات اولدیغی آکلاشیلسه کرک .
ایشته ، شوپله لکنه روسجه اوقومسلسی اورته
آز یاده اولدقچه منظم بر ترتیب که قویلدیغی
ایچون بو کونگی کونک ترکستاننگ یالسکز ایران
قومی گنه دگل ، حتی پروفیسور وامبری
تعبیرنچه ، آنک وقتنده صومالاکیی فارهجهالت
اچنده بولغان ترک قومی ده یواش یواش باوروپا
معارفنه یاقنلاشمقده در .

یالسکز توبان درجه روس مکتبلرنده گنه
دگل . بلکه تاشکند و آکشا کورشی اولان
اورنبورغ اطرافینک اورنه مکتبلرنده اوقوی
مسلمان بالالری کیتدکچه آرتقمقده در . حربیه
مکتبلری اولان فادینسکی فورپورسلرده
ایسه اوقوی مسلمان شاکردلری دخیده

لرنگ بعضیلرنده ترکستان مسلمانلرینک اوز
اختیارلری ایله روسجه اوقورغه باشلاولریده
حکومتنگ کوچلاوی فلانی ایله دگل ، بلکه اقتضای
زمان اولهرق ، معیشت و معاملده روسجهنگ
لزومی اولدیغندندر . چونکه روسجه بیلگان
کشیلرگه حتی روحانی ماموریتلر آلورغه ده
مکن بولمی باشلادی .

ترکستانده گی اسکی مکتب و مدرسه لرگه
حکومت هیچ تیمادگی حالک آنلرغه مقابل اولهرق
روس مامورلری غایت اجتهاد ایله معارف
مکتبلری آچارغه باشلادیلر . رسمی حسابلرغه
کوره : روسیه حکومتی قول آستینه کرگانندن
صوگ ترکستانده روس مکتبلری آچارغه و اول
مکتبلرگه یرلی خلقلرنک بالالرن جلب ایدوب
اوقورغه « قولدن کیلگان اجتهادنگ بارسیده »
روس مامورلری طرفندن صرف ایدلمشدر .
بو رسمی حسابلر : اگر ترکستانده روس
مکتبلری مطلوب درجه ده ترقی ایتنگان بولسه لر
بونک سببی روس مامورلری دگل ، بلکه
یرلی خلقلنگ بو درجه اوقوغه حاضر بولماوی
واستعدادسز لگیدر ، دیهسی کیله و ترکستانده
روس اشقولالری کوبایتو هقدده روس مامور
لرینک هیچ بر اهمال و مساهله ایتدکلری بیان
ایدیلدر .

هر نیچک بولسه ده ترکستانده روس
مکتبلری بخشی ترقی ایتمشلدر . مثلا : غورود
سقی اشقولالرده یرلی مسلمان بالالرینه
مخصوص اورنلر قالدربلوب لیلی قسملری آچلغان .
شونک کبی اوچیتلسکی سیمینار باده ده مسلمان
بالالرینه مخصوص لیلی قسملری بار . تاشکندده
مخصوص پانسبون آچیلرلی روس مکتبلرینه
کوره سی کیلگان مسلمان بالالری شونک طوروب

کوبره کدر. بخارا امیرنک برداری و اوغلی امرنک
ادز نلاوی بو یونجه پتر بورغده پاژ-کی
فور پوصده او فودیلر .

حنی بعضاروس دارالفنونلر نده، مدینتدن
بی بهره اولان قرغز بالالری کی، استیب
کشیلر بنده راست کلنمکده در .

اگر ترکستان مسلمانلری آره سنک معارف
وروس مکتبلری طار الونی، هم آندهغی خلقلر ناک
اوشولر سایه سنده یاورو پالوشولرینی اول
یرلرنک روسیه قول آستینه نوشولری اولان
اونوز ییلدن آرتق برمدت که نسبت ایدوب
فاریاچق بولسهقی البته نتیجه بیک آز واهیمتسزدر .
لکن بزونی آکا نسبت ایدوب فارامیق، بلکه
دورت یوز ییللردن بیرلی روسیه قول آستندک
طورغان وولغا تاتارلرینه چاغشدروب قاریق .
بو وولغا تاتارلرینک معارفچه باشقدلردن آرند
اولدقلری یوقاریده بیان اولنمشیدی .

ایندی، معارف نظارتی طرفندن رسمی
صورنده چغارلمقده اولان مجموعه ناک بونلر حقنک
بیرگان معلوماتنی بر قات طککلاب کوریک .
بو رسمی مجموعه ده دینلدر :

« وولغا تاتارلری گرچه بر نیچه عصرلردن
بیرلی روسیه قول آستنده باشاسه لرده بونلر
همیشه اولگیسی کی متعصب مسلمان کوینجه
طوره لر . اولزلینک کورشیلری اولان روسلر
ایله بیک آز قاتناشله لر، آنلرنک افکار، عرف،
عادات و اصول معیشتلرینی اصلا قبول ایتمیلر .
بو ناتارلرنی روسیه گه بالکنز سیاست جهنجه
گنه تابع دیه حسابلامق ممکندر . بوقسه معنوی
جهندن بونلر اوز آلدینه بر دنیاده باشیلر .
بونلر بالکنز اولزلینک طوره طورغان ظاهری
اورنلری جهنندن گنه باوروپاده بولونه لر، اما
اولزلینک معیشت، عرف، عادات، افکار

و مطلبلری جهنجه خالص آزیا کشیلری اولوب،
چن کونکلیری ایله شرق و آزیا مدینتی
طرفداریدرلر .

اگر ویا نکه غوبرناسینه کیدوبنده تاتار
اوللرند ه یورویه کج بولسه کز اولزکرنی ئله
قایقغی چیت آزیا مملکتندک یوروچی برسیباح
ظن ایدرسکنز . بو اوللرده هیچ بر خرستیان چر-
کاری کورنمی، قاین قاره سه گده تبه ناککنه،
نچکه گمه مسجد مناره لری کورینه، اوراملری
طار، طغز وکا کری بوکری، یورنلری ترتیب
ونظا مسز بر یرگه چیوب چیوب صا لنغان،
خلقارینک کیوم صالحوملری تامایل اولزلینه
مخصوص شرق اصولند، اوللرند ه اوراملرنک
هیچ بر روس سوزی ایستامی، ایستلنگان
نرسه قولاقغه نق بریله طورغان، بات و بیلمنگان
سوزلدر .

ویا نکه غوبرنا-ندهغی تاتارلر اولزلینه
مخصوص تاتار آدی اوله رق روسلردن تما
آبروم باشیلر، روسلر ایله آزماز قاتناشله لر
بالکنز تجارت ایچون قاتناشله طورغانلدر . شول
سببلی درست روسجه سوبلی بیله طورغان ایر
لریده آز بولا . خاتونلری ایسه هیچ بیلمیلر .
شوگا کوره تاتارلر روس عرف و عاداتنی اصلا
قبول ایتمیلر، روسجه اوفومیلر، باوروپا معاد
رفنی اوگره نمیلر، بونلر حنی روسلرغه و روسلر
طرفندن کیلنگان نرسه لر گه نفرت کوزی ایله
قاریلر . روس معارف اینسپکتورلری هر نه
قدر بونلرنی روسجه ابتدائی مکتبلر آچارغه،
وهیچ بولمازسه اولزلینک مکتب و مدرسه لرینه
روسسکی قلاصلر آلورغه دیملاب فاراسه لرده
فائده سی کورلمی، بو سوزلرنی اعتبارغه
آلمیلر . اینسپکتورلرنک بونلرغه سوز
اونکاره آله اولرینه بر نیچه سبیلر واردر که :

فازان كېي بعضىر شهر لرده مسلمان مدرسەلىرى
 بىر قىسىم يىغىنلىرىنىڭ بىرىدە ئالدىنقى
 ۱) (اخرى وار.)
 ف.ك.

دوارةلار نىمەكەن بىلەن؟

كرىستيانلار آزاد قىلىنغاندىن بېرى روسىيە
 دە دوارةلارنىڭ ئالدىنقى قىسمىدا ھەم ئازىمۇ
 در. بونلارنىڭ كۆپىسى ئىمپېرىيەلەرنىڭ زالىمى
 اسراپ قىلىپ بىرەر، بەزىلىرى بىر نەرسە تىلى
 فائىدە ئېتە ئالدى، ساتىپ كېتە. ھاسابلاردىن
 كۆرۈنەرلىك: روسىيەدە ۱۸۷۷ نىچى
 يىلىدە روسىيەدە ۵۰ گۈبېرناتۇر دوارةلار قولىنىڭ
 ۷۳ مىليون دېستاتىنە بىر بولمىشىدۇ. ھەر يىلى
 بىر ئۆلكە ۷۶ مىڭ دېستاتىنە قىزىسى كرىستيانلار
 وقۇپىسىلەر قولىنىڭ كىرىمى ۱۹۰۵ يىلى ئورۇن
 لارنىڭ ۵۳ مىليون قالمىشىدۇ. نەھەت روسىيەدە ھەرقايسى
 باشلاندى، ھەر بىر كرىستيانلار پائالىيەتلىرى،
 ئالدىنقى قىسمىدا، اوتتۇرلارنى ياندىرە باشلايدۇ.
 دوارةلار بىر ئۆلكە ئازابووينە بولدى، ئالدىنقى
 بىك زور بولۇپ ۱۹۰۵ نىچى يىلى ئويۇپ باشلىدىن
 ۱) (اوقۇپىسىلەر شەرتىدە ئالدىنقى قىسمىدا:
 بو يازىلۇپ كېلىمەكەن اولان سوزلەر پروڧىسور قىزىسى
 سوزلەرنى ئۆزگەرتىدۇ. ئالدىنقى سوزلەرنى يېتىلدۈرگەن شەرتىدە
 مىسلىنىڭ بو سۆزگە قىزىقى تارقىلىرى ھەقىقەت پروڧىسور
 وامبىرىنىڭ ئىنگىلىزچە ئۆزىگە ھەقىقەت پروڧىسور
 ئالدىنقى.

بونلارنىڭ باشلىغۇچىسى ئالدىنقى مىسلىنىڭ بىك
 ئوقۇپىسىلەر. ئالدىنقى سوزلەر ئالدىنقى
 تىل بىلەن ئۆزگەرتىلدى، ئالدىنقى سوزلەر بىكە
 بىك مانع بولدى. بوندىن مەدە، ئالدىنقى سوزلەر بىك
 تىللىرى، ادبىياتلىرى، تارىخلىرى، دىن، عرف
 و عادات، مەكتەپ و مەكتەپلىرى بارلىقى ئالدىنقى
 لارنىڭ بىلەن بولدى، يا خود بىلەن لارنى
 ئالدىنقى ئالدىنقى بىرەر گە ئالدىنقى
 ئالدىنقى ئالدىنقى روس مەكتەپلىرى و يا وروپا
 مەكتەپلىرى ئالدىنقى بولدى.

روھانى مدرسەلەرنىڭ مىسلىنىڭ اصلار و سەھىپە
 اوقۇرغە ئالدىنقى. بىكەن مدرسەلەرنىڭ دىن
 مىسلىنىڭ، ئالدىنقى پروڧىسور روسىيە يوق،
 اگر اول مدرسەلەردە مىسلىنىڭ ئالدىنقى باشقى
 كىشى اوقۇتا باشلاسا، ياكە روسىيە اوقۇرغە
 باشلانسا مىسلىنىڭ بالالارنىڭ مىسلىنىڭ بىكە
 چەك دىگەن، دىلەر.

بو مدرسەلەردە بوندىن بىشوز، بىكە دەھاز يادە
 اوللار يازمىش كىتابلىرىنى اوقۇلا. ھازىرقى قىلەر
 و ئالدىنقى بىر دەھاز بىرلى، اسرار طەبىئەت و ھەقىقەت.
 شول سەبەبى بولدى مدرسەلەردە اوقۇچى مىسلىنىڭ
 شاكرەتلىرى قىلەر ھەقىقەت و مەلۇمات ھازىر دەھاز
 بىشوز بى خەبەر و فائىقى بولۇپ چەكلەر. مىسلى:
 بونلارنىڭ كىتابلىرى - بىر ئۆلكە و قىلەر
 تېرە سەھىپە ئالدىنقى دىرگە يازمى، ھەقىقەت بولدى
 سانالا. بونلار بوندىن بىشوز بىل اولگى ھەقىقەت
 بو بونلار بى قات كۆك، بى قات بىر بار،
 مىسلىنىڭ بىشوز دىنباغە باش بولۇر بىچون
 بار ئالدىنقى، دىلەر. روس مەكتەپلىرى و يا وروپا مەكتەپلىرى
 بو قارا كۆلۈمنى بىر تەبىئەت كىتابلىرى بىشوز
 يازمى. »

مەكتەپلىرىنىڭ مەجمۇعە سەھىپە بولدى
 خەبەر كۆلۈمى بىر نەرسە دىگەن. دوست، اوقۇ،

ایشته، سوکھی بللرده اوشبو پرلرنگ
۸ - ۹ میلیون دیساتینه سی اچقنوب، بونلرنگ
ده یالکوز ۲،۳۲۰ دیساتینه سی برمگ دیساتینه
لی دن، کچکنه رک ایمنیه لر بولوب قالغانی یعنی
۶ میلیون دیساتینه سی زورراق ایمنیه لر در.
بو حسابدن کورینه در که : زور ایمنیه لر
یندن یل نغراق کیمی باره لر.

دواران یرینگ الگ کوب ساتلغان یری
سببر، ساراتوف و پینزه گوپیرنالرنده بولوب
بو گوپیرنالرده غی آلپاوت یرلرینگ اوچدن
برسندن کوبراگی سوکھی ایکی یل اچنده دواران
قولندن اچقنوب کرستیان با که کرستیانسکی
بانق فولینه کردی.

بوندن فالالک کوب آلپاوت یری ساتلغان
گوپیرنالر: سامار (۲۸ پراسینتی ساتلغان،
قران (۲۵ پراسینت)، ژارونژ (بیشدن برسی
ساتلغان) و طامبوف ولایتلری بولوب خارقوف،
آریول، دون، تولا، نیرغارود، اورنبورغ، اوف،
پالتاوا، مینسکی، ویتب گوپیرنالرنده بتون
آلپاوت دواران یرلرینگ ۶ - ۷ دن برالوشی
اوز قوللرندن اچقنمشدر.

بر بهاسی همان کوتاریله باره. ۱۸۹۰ نچی
ایللرده اورطه حساب ایله دیساتینه سی ۵۰ صوم
بکن ۱۹۰۰ لرده ۹۰ صومغه، حاضر ایسه اورطه
حساب ایله ۱۳۰ صومغه قدر یتمه مشدر. کرستیانسکی
بانق ایله بوکا قدر بر نیجه میلیون کرستیان
یر. آلوب کوبسی دوش باشینه ۳-۴ دیساتینه
بیله وچیلر یعنی بایراقلاردر. فقیرلردن فائز
لانوچی بیک آز هولغان.

۱۹۰۷ نچی یل یانوار باشینه قدر ۱۴ آی
اچنده آلپاوتلر کرستیانلر که یاخود کرستیان
نسکی بانقغه ۶ میلیون ۵۰۰ مگ دیساتینه بر
صاندیلر. دیهک : ۱۹۰۷ یل باشنده دوارانلر
قولنگ تقریباً ۷۴ میلیون ۵۰۰ مگ دیساتینه برقالمشدر.
بویله اچنده بونگده بر قدر ساتلایقی اعتبار که
آلنسه، بو حسابنی ده بر آز آزایتورغه طوغری
کلور. قالغان ۴۵ میلیون دیساتینه ننگ ایسه ۴۰ میلیونی
زالوغ بولوب ساتلغان بولوب اگر حکومت بو یل
دوارانلر که بر آز جیگنلک بیرمگان بولسه
اون میلیون دیساتینه سی شبهه سز ساتیلوب
دواران قولندن کیتکان بولور ایدی. لکن شبهه
یوق که، بونلر بو یل بولماسه، ایکی اوچ بلدن
طوغر ایله اوزایتیلاچقلر در.

۱۹۰۵ نچی یلده غی ۵۳ میلیون دیساتینه
بر ۱۰۷ مگ ایمنیه دن عبارت بولوب بونلرنگ ۴۹
مگ ایمنیه سی هر برسی ۵۰ شار دیساتینه دن
آزراق بولمشدر که: بونلرنگ خوجه لرن آلپاوت
دیپ بولمیدر. بو سوکھیارنگ مجموعسی ۷۹۵
مگ دیساتینه در.

هر بری ۵۰۰ ایله ۲۰۰ دیساتینه آره سنده غی
ایمنیه لر ۲۴ مگ عدد و ۲ میلیون ۷۰۳ مگ
دیساتینه؛ ۲۰۰ ایله ۵۰۰ دیساتینه آره سنده غیلر
۱۶ مگ عدد ۵ میلیون ۲۰۰ مگ دیساتینه؛ ۵۰۰ ایله
۱۰۰۰ دیساتینه آره سنده غیلر ۸ مگ ۷۶۸ عدد
اولوب ۶ میلیون دیساتینه؛ ۱۰۰۰ ایله ۱۰،۰۰۰ دیسا
تینه آره سنده غیلر ۸۰۹۰۷ عدد بولوب ۲۱ میلیون
۳۰۰ مگ دیساتینه درلر. ۱۰ مگ دیساتینه دن
زورراق ایمنیه لر ایسه ۵۲۷ عدد بولوب
بارسی بر که ۱۶ میلیون ۸۸۹ مگ دیساتینه بر
طونمشلر در. ۵۰۰۰ دیساتینه دن زورراق
ایمنیه لر بر که فوشلغانده اوشبو پرلرنگ یار
زیستن چاقنه آزرارق بولالر.

زیر تعلیم

مکتب مسئله سی

اوشبو کونلرده «الدین والادب» مجله سی ایله «نور» غزته سی مکتب ودرسلرنی اصلاح حقنده بختلر آچمشلردر. مکتب و مدرسه بختلری ایله نچه ییللردنبرو شغللنوب کلمش ذاتلر آرامزده یوق دگلدر.

بونلرنک برفاچلری حتی بزرگه ده پک یاقیندن معلومدر. اگرده ایسته سک ایدی بزلر بو ذاتلرنی اسملری ایله کویسترر ایدک.

انسانلرغه صو ایله هوا نه قدر لازم ایسه، مکتب و مدرسه ده شول درجه لازمدر. فقط بز روسیه مسلمانلرنده مکتب و مدرسه آرزغه اولسون بوکون گه قدر بولغه قویولمادیغی، اوقوچیلرده صرف برفارانغو تونده یولسز یردن باردقلری روشننده مطلبلرینه اصلا کوز و قولقلری ابرشما دیکی ملاحظه اولنور ایسه بو اهمیت دخی زیاده قوت کسب ایلر. بزلر مکتب و مدرسه، درس و شا کرد، معلم و مدرس حاللردن بیک کوب بحث ایلر گه تیوشلی.

خدمت ایدن کیمسه لر چوق یا کیشورلر، فقط آدم بالاسی یا کیشمای طوروب طوغری

بولغه توشه آلامز. شونک ایچون بو مسئله ده یا کیشودن قورقوب بی طرف طوروق جائز دگلدر. صورالدفلرینه کوره می، باکله طوغریدن طوغری اوزلریمی سامار شهرنک آخوند مینوشیف و امام محمد فاتح افندی مرتاضین کچن کوز کوننک، اورنبورغ مفتیسسی طرفلرینه مکتب و مدرسه لر حقنک بر لایحه توزوب بیارمشلر اییش. بونک برنسخه سی اداره مزگه بیارلر بگندن، رسمی صورتک و رسمی بر محاکمه گه بیارلمش اوشبو لایحه نی عینا «ش-ورا» ده درج ایدوب عامه نک تنقید و تفتیشلرینه کویستر مکنی مناسب کوردک. ایشته مذکور لایحه اوشبورد:

۱ - مسلمانلر ایچون اولان اوقو اورنلری ایکی ژیدمستواغه تقسیم ایدیلور، برنچیسی روحانی ژیدمستواسی، ایکنچی، معارف مینسترینگ ژیدمستواسی.

۲ - برنچی ژیدمستواغه حساب ایدیلور: بالارغه و یکتلر گه دین و اخلاق تربیه سی و پروچی هم لازم روحانیلرنی یتشدر وچی، مسلمانلرنک مکتب و مدرسه اسمی آستنده اولان بتون اوقو اورنلری یوقاریسی هم توبانی، حاضر بارلری کی باکادن آچیلچقلریده، اوبشستوا طرفندن آچیلانلری کی خصوصی کیشیلر طرفندن آچیلانلریده.

۳ — بو ۋېدمستوانگ اوقو اورنلری اوج نوع که تقسیم ایدیلور: ۱) توبانلر مکتب دیب آنالورلر، هر محله ده مجبوری آچیلورلر، کرچه مسجد بنالرنده اولسه ده، ۲) اورتا (مدرسه) لر بو نوع، مکتب ایله طوتاش اولمق مکندر، ۳) بوقار یلر (مدرسه عالیهلر) بوقاری روحانیلر تربیه سی ایچون.

۴ — مکتب ومدرسه لرقط آفرورثنی آخوندلر اوپراۋلینیه سینگ رخصت ایتمکی هم بلمکی ایله محله طرفندن هر مسجد یاننده محله راصخودینه آچیلماقلری هم پوپچیتلر وخصوصی کشیلر طرفندن آچیلماقلری مکندر. بر محله ده بر نچه اوقو اورنلری آچمقده جائزدر.

۵ — اوج نوع مکتبنگ هر قایو سنک تعلیم وتریه خدمتی آفرورثنی آخوندلر اوپراۋلینیه سینگ هم مسلمان روحانی اداره سینگ یاقن قارا مقی آستنده معلملر، خطیبیلر هم مدرسه لرگه تابشیلور. مالیه جهتی مخصوص بلوستینل ایله محله پوپچیتلستوا سینگ اداره سنده اولور. اما اگر مکتب، خصوصی کشی طرفندن یا که متولی طرفندن آچیلماش اولوبسه آنلر بو لوازمی اوز اوستلرینه آلمقنی تلاسه لر آنلر نظارتنده اولور، معلملرنگ هم پوپچیتلستوانگ دخلی ایله.

۶ — مسلمانلرنگ روحانی ۋېدمستواسینک هر تورلی اوقو اورنلری حاضر بارلری کبی یا گادن آچیلماقلریک هم شولایوق معارف نظارتینگ ویدمستواسنده اولان اوقو اورنلرنده شریعت تعلیم ایدوچیلر مسلمانلرنگ روحانی اداره لرینگ نظارتینه و اداره سینه تابع اولوب آنک شعبه سینک (آندیلینیه) قارامقی هم تیکشرمکی آستنده در.

۷ — روحانی اداره نگ شعبه لرینه مکتب ومدرسه لرگه نسبتله اوشبو توبانده کی وظیفه لر

الزام ایدیلور: ۱) مسلمانلرنگ اوقو اورنلرینه اولان احتیاجلرنی ادا ایتمک ایچون تدبیرلر ایتمک، مسلمان جماعتینی هم خصوصی کشیلرینی تحریرض ایدوب مال ایزامک طریقی ایله؛ ب) هر خصوصه مذکور اوقو اورنلرینی قاراب تیکشرمک، مثلاً: ۱) دینی مکتبلرینی آچار هم تربیه ایدر ایچون مخصوص مال حاضر لمک، حکومت خزینه سندن صورامق، اعانه لر قبول ایتمک وبو مکتبلر ایچون مخصوص ایدلمش وقلرنی قبول ایتمک طریقیلر، مذکور مالنی صافلامق وتیوشلی اورنینه صرف ایتمک هم باشقه توبان روحانیلر طرفندن اول ماللرنگ اوز اورنلرینه صرف قلدولرینی قاراب تیکشرمک، ۲) آنلرنی مسلمان جماعتینه تیگیز تقسیم ایتمک، ۳) توبانندن بوقاری غه و بالعکس آوشدرمق، ۴) تعلیم اشینی بخشیر تورغه اجتهاد ایتمک، ۵) اوقو کتابلرینی انتخاب ایدوب دیلامک و آندای کتابلرینی تالیف ایدررگه هم باصدرغه تدبیرلر ایتمک و و اوقو کرکلرینی یتشدرمک، ۶) اوقوچیلر ایچون اولان اورنلرده، بنالرده حفظ صعت ایچون لازم شرطلرینی رعایه ایتمک، ۷) اوقوچیلرنگ هم اوقوچیلرنگ اخلاقلرینه نظارت ایدوب تیکشروب طورمق و آنلرنگ طور مشلرینی بخشیر تورغه تدبیرلر ایتمک اوقوچیلر، اوقوچیلر آراسنده اولان نچار و ضروری هرکتلردن خبردار اولوب آنی بتررگه تدبیرلر ایتمک، ۸) اوقونی تمام ایتکانلر ایچون امتحان کامیسه لری تشکیل ایدوب درجه لرینه موافق دیپلوم (شهادتنامه) لر ویرمک.

۸ — روحانی ۋېدمستوانگ اوقو اورنلرنگ، اوقو عرب حرفاتی ایله اولوب مسلمانلرنگ آنا تللرنده اولدیقی کبی باشقه شرق تللرنده اولمقی دخی مکندر. آنلرده روس لسانی اوقومق مجبوری اولماز. (مسلمانلر اوزلری تلاسه لر

روس تلی اورتا هم یوقاری مکتبلرنک پروغرا
ملرینه کرر فقط بر فن اولوب.

تنبیه: ۱۸۷۰ سنه ۲۶ نچی مارتده، اینارو
دسلرنی آبرازوات ایتو تدبیرلری طوغروسنه
دیو باصلمش پر اویلانک ۳ نچی پونقتی هم
شولایوق ۱۹۰۶ سنه ۳۱ نچی مارت پر اویلانک
۲۴، ۲۷، ۳۲، ۳۳، ۳۵، ۳۶ مادهلری آلسدرلور
غه تیوش شولوق پر اویلانک ۹ نچی و ۱۳ نچی
مادهلری کیی.

۹ - مکتب و مدرسه لرنک پروغرا ملرینه
روحانی اداره طرفندن فائده لی دنیاوی فنلر
کرتلمک ایله تعلیم جهتی یخشیر تلمق ممکندر،
ابتدائی مکتبلر ده اوقونی عمومی و مجبوری
ایتمک اصولی مقبول ایدلر لگان تقدیر ده مسلمانلر ناک
روحانی مکتبلر نده تربیه آلوچیلر شولایوق
آلرغه کروچیلر ده اوزلر ناک وظیفه لری
اوتانگان حساب ایدیلور لر .

۱۰ - روحانی اداره حاضرده موجود مدرسه لر
آراسندن یتنه چک قدرینی دینی هم فائده لی دنیاوی
علملر دن خبردار بیخشی معلملر یتشدر رگه
مخصوص ایدوب تعیین ایدر گه حقلیدر، سوکره
معلم و مدرسلک عنوانی حمله گه امالمق عنوانندن
آیرم ایدلمکده ممکندر .

۱۱ - مسلمانلر ناک دینی اوقو اورنلر نده
اوقو کتابلرینی انتخاب ایتمک، دیلامک،
فنلرینی تعیین ایتمک، مکمل پروغرام وضع
ایتمک هم آلرینی اداره ایچون اوصناف ترتیب
ایتمک مسلمان روحانی اداره سینک اوستینه
وظیفه ایدیلدر . ۱۹۰۶ سنه ۳۱ مارت پر اویلا
سنگ ۳۵ نچی مادهسی اوزگار تلور گه تیوش .

(صوکی وار)

سمارا محمد فاتح مرتضین .

بیشک قرینده

کیچکنه بر بالانک استراحت اورنی بولغان
بیشکگه فارامقده بولغان بر آنانک شول وقتده
گی طویغیسی، حسیاتی نیقدر طاتلی امیدلرنک
تجلی قیلغان کوز گیسیدر . بوشفقت و محبت ایله
آرالاش اولان فاراونک شول صاف و معصوم چهره ده
نینداین بدیعه لر ازله گاننی کوروب آکلما مق
مکنیدر ؟ .. منه هر تورلی صداقتلر نی چچکان
و آصراوغه حاضر طورغان بو مقدس آنالوق حسنی
یاقتورتوق و آنلرنک شوشی عزیز حسن شفقتلرینی
هر وقت آله کیتمک بولغان فن جلیل طبیک نصیحت
لرینه وسیله قیلوق آنالرغه بالالری ایچون صرف
ایتدکلری بوقدر لی همت و دقتلر ده نیقدر کیچمچک
لر ایتکان کورستمک حاصلی شوشی کیچکنه انسانلر
نک صحتلرینی صاقلامق و حیاتلرینه کیراک بولغان
یولنی اوگره تمک ایچون بر طوقتامای نصیحت
قیلمق لازمدر . چونکه ملتگه ایتوله چک ایگ
ظور خدمت شوشی آغی زمان ککشیلر ناک
صحتلرینه عائد مطالعه لر بیان قیلمقدر .

یاکی طوغان بر بالا بتون فامیلپانک
مسرتنه، سوینمه سنه سبیدر . «ویقتور هوغو»
ناک ایتکانی شیکللی: «بالانک دنیاغه کیلوینی
فامیلیا مسرتلی طاوشلر ایله قارشلی آلور؛
بیشکدن بالتیراغان ایکی کیچکنه گنه طاتلی کوز
بتون کوزلرینی نور لاندیرر .»

یاکی طوغان بالانک یاناقلر نده کورلگان
صحت اثری، ایرنلر نده و کوزلر نده اوچمقده
بولغان تبسم هر کشینی؛ و علی الخصوص آنانی
نه قدر ممنون قیلور . . . .

دنيا بارانلديغنده ومدنيتنگ برنجى دورلرنده بالالر بر نبات شيكلى اوز حاللرينه قالدیرلغان و اوز اوزلرينه اوسرگه اوگر تلسكان شيكلى اويلانه بيلور، اما حال آلاى توگل. عجب بر سوق طبيعى ايگ وحشى قوملرده هم بالالرينى اوز حاللرنده اوستروگه مانع بوله در. آفريقا وحشيلرنده شيكر باشى شيكلى توبه سى اوچلى باش ماتور اعتبار قيلنه بونگ ايچون بيچاره بالالرنگ باشلرينى قامير كيسه گى كبك باصوب قيصوب شكر باشى كى روشكه كيتره لر. قيرغيزلر بارمقلى ايله بالالرينگ بورننى باصوب پيله يته لر.

بونگ شيكلى ناچار عادتلر يالگنر وحشيلرده گنه توگل، فرانسه ده، گيرمانيا ده هم بار... نى كيراك؟ بزده هم بالالرنگ باشلارينه طار و قيصقى كلاپوشلر استعمال قيلنه در. منه تفكر، حافظه، عقل و ادراكنگ طوراً طورغان اورننى قيصد يروب بوز مقدن عبارت بولغان شوشى كيراك مگان عادتلر مينگ وظيفه لرينى، اوسمه سنى اخلال قيلوب بالالرينى عقلسز ايتنه در.

برده «بيلاوسه لر» نى مطالعه قيليق. ئه لده كيچكنه نازك و جودلر نى قيصوب قيصوب بيله مك دوام ايتنه در. بوناچار قورال انسان بالالرينى نه قدر ضرر لاندراغاندر. تازه، يوشاق برو جودنى تارتا، تارتا بيله مك و عاداتا رامقه غه قيصد يرمق نه قدر تيوشسز بر حركتدر. حتى اسوچلى بر مؤلف ۱۸ نچى عصرده برييل ايچنك سكر يوز بالانگ بووجهله آنالرى قولنده بوولغاننى بيان قيله در.

سربست حركتلر ايله بدنك شكلى اوزگاروندن قورقوب و جودنى قيصمقه آشيغيله وضعيفي قالمسون ديب حركتسز قالديريله در.

لكن كينه تدن يوقدن بر سبب شول كل شيكلى ياناقلر نى صارغاي تور، كوزلرنك نورينى بتيرر، بيچاره نارسیده كينكان صابن يايغير. بو حالده آنا، نه قدر فارانغى كدرلر گه مبتلا ونه قدر آچى قايقو لرغه، اضطرارلرغه دوچار بولور. بومسكين، ياداو بالانگ حياتنى عادى بر سبب سونديره بيلور. كينه تدن كيلگان شوشى هجوملرنك شدتنه قارشى دوكتور لقنك واسطه مدافعه سى يوق شيكليدر. بونگ ايچوندر كه «بالا دوكتور لغى» حفظ الصحه دن عبارتدر. منه شوشى نازكلك و يادا اولق؛ بالاسنگ سلامتى ايچون اوزينى فدا قيلورغه حاضر بولغان آنالرنى مائوس قيله در.

حاضر شوشى شفقتلى، مرحمتلى آنالرغه «شول نازك و نيچكه حياتلر نى سيند يرغان و خراب ايتكان نرسه نك همه سى سزنگ بيله دن آكلامدن كويابالالركز نى صاقلامق نيته له صرف قيلديغكز غير تلدر» دينلسه عجبستوب و ايسلرى كيتوب قالورلر.

اما حقيقت شولدر. برنجى ياشلرنك تربيه سى خصوصنده تطبيق قيلنغان بعض اصوللرنك ناچار و ضرر ليلغى كون شيكلى ظاهر در. ياگى طوغان بالالرينك صاولغنى ويخشى غنه اوسوب كشى بولدفلر ينى كوررگه تله وچيلر شول مسكينلرگه قيلدقلىرى اذا و جفالر نى كوز آلدينه آلسه لر طويدقلىرى مرحمت ايله قيلدقلىرى معامله آره سنده گى آيرونى، منطقسزلىق و معا كمه سزلىكنى اوزلريده آكلارلر. بو حال شايان عبرتدر. شوشیده بر حقيقتدر كه: انسانلر ظهورندن بيرلى بالالرينك ماده اوسمه لرينه مانع بولمق و آنلرنى هر تولى ضعيفلكگه معروض قيلمق خصوصنده اجتهاد قيله لر.

بوندن باشقه بالانی کوچلاب یوروتماک زمانی کیله که بو بیک ضررلیدر. باشده آیاغی قوی طوری بولسون دیب قیصوب ایزوب بیلهمک تیوش بولمغانی شیکلی آر به لر نسه آصیلدیروب یوررگه اوگر تمکن هم صافلا نملیدر. چونکه بو حالده هنوز قوت طاپمغان آیاقلر که کری قاله بیلور.

طبابت نقطه نظرندن بالا آصراق ایچون شوشی شرطلر کیرا کدر: یاتا طورغان بولمه کیگ، هوالی ویاقتی بولورغه؛ بیشیک بولمه ننگ هوا یورمی طورغان اورننه قوی بولورغه؛ بیشیک اوستنه چینلر، چرکیلر شیکلی حشرات کیره آلمازلق درجه ده سیره ک و نیچکه نرسه ایله جابولورغه؛ بیلوا ایچنده بالانگ قوللری، آیاقلری حرکت قیلورلق و اوسوب حال طبیعیسنی آلورلق صورتده کیگ بولورغه؛ بیشیک یاقتیلقنی آلدن و آرتدن آلوب ایکی یاقدن آلمازلق وضعیتده طوررغه؛ - چونکه یاقتیلق یانتقدن کیلسه کوزلر شاشی «قاصوی» بوله بیلور - بالانگ اوینجاغی اوچلی وزهرلی بویالر ایله بویالغان بولماسقه تیوشدر. بر حال ایله بالا بر کیسه ک اوسار. وشونده مونده سورونوب حرکت قیلورغه باشلار و بو وجهه ایتلری و بیل سویه کلری بر مقدار قوت تابار. سوئکن نه کرن نه کرن آیاقه طوراً باشلار و نهایت یرررگه اوگره نور. بالانگ بونگ شیکلی حرکتلر ینی اوز حالنه فالدیوررغه و آنارغه برده تیما سگه کیراک. چونکه بر کیسه ک آشپهمق بیک زور ضررلر حاصل قیلور. (صوکی بار) ع. فخری

بونک اوستنه «بالانگ برنجی طاوشی شکایت و نظامیدر» دیب ایتله. بیچاره بالا نیشلسون طوار طومز مک تورلی اذا وجفا کورورگه باشلی و آناسندن برنجی کورگان هدیه سی اسارت بولری و برنجی تدوایی معنت بوله. بیللوسه کیراکسز بر وحشت اثریدر. بیلوا اسمنی آلمان بو محاسبز چوپرکلر بعضا شول قدر کوب اولادر که بالانگ بیتنی کوگره، اما آتا آنا ایسه بوندن آرنه بولسون اوکغایسنلانی. زیر بالانگ شم شیکلی طوری بولمسنی تلیلر. بالانگ آیاقلرینی قیصوب بیلهمک کوب وقتده «فتق» علتنه (*) مبتلا قیلدر.

*

* *

خدا صافلاسون، اگر بالا صرغاولنسه اول وقت بر طوفان نداوی قوبار؛ آنالر، اوزلرنده اولان غریب فکرلرینه ایاروب خسته لقنی معلوم توگل سرلرگه حمل قیلورلر. جنلر، پریلر، غفریتلر، بوسوریلر ودها نهله نیندای خیالی نرسه لر تهمتلنور. و بونلرینی قاجرمق ایچون صوغانلر، قورت باشلری، قمرسقه موکلری دهاییک کوب عقلغه کیلمی طورغان نرسه لر بالانگ باشنه موینه طا قیلور. فالجیلر، قار اوچیلر بیله وجی قارچقلر نهله کیملر از لنور. طاووقلر کیسلور؛ قانلری بالانگ تورلی ییرینه سورتیلور. حاصلی خیالگه کیلمکان مک تورلی چاره لر یصالور. بونگ شیکلی حاللر شولرده آز کورونسه ده اوللرده و خلقنک جاهل قسمنده بیک کوبدر.

بالانگ تیشلری چیغا باشلاغانده هم یاغوچان ماده لر سورتودن صافلانوررغه تیوشدر.

(*) قاصیق یارلوی (بوسر علتی).

گیرمانیانگ هر بر شهرنده اونار، پکرمیشار حتی ایللیشار صناعت و تجارت مکتبلی بار. بعض نیمس غزتهلری قوری علم (مثلا: تل، ادبیات، تاریخ ادیان، فلسفه، هیئت کبیلر) دنیا و آخرت ایچون فائده سز نرسه لر، شول سببلی آنلرنی آزایتوب هنر و صناعتنی کوبرک کرتور که کرک دیه یازالر. حکومتک آقرن آقرن شول فکر که کوچه در.

دیماک که: غربده «علم» دوری ده اوته «صناعت و هنر» دوری آیاق باصادر.

زیمستوا مونچالری

معلوم در که: روس موژیقلری بیک پچراق خلق بولوب آره لر ننگ قچو کبی آورولر کوب بولادر. خارقوف زیمستواسی اوز گو بیرونا سنده غی غاخوللرنی بر آز طازالقغه اوگره تو ایچون زورراق اوللرده، مکتب یاخود خسته خانه لر حضورینه مخصوص مونچالر صالحوب بیک ارزان حقه موژیقلرنی کرته باشلاغان. بونلک نتیجه سی کونکندن آرتق بولمشدر. شویله که: قچو شش کبی آورولر کینات آز ایغان و بورننی طوته میچه موژیق یاننگ اوطرو ممکن بولا باشلاغان.

کوبمو کشی کوچه

۱۹۰۷ نچی یلده روسیه دن سبریا گه ۵۶۱ مک ۳۰۷ جان کشی (روس کریستیانلری) کوچوب کینکنار. عادنده یلینه ۲۳۰ مک کشی گنه کیته ایدی. الک کوب کینکن آی - مای بولوب الک آز اوتکانی ده دیکابردر. مای ده ۱۷۰ مک کشی، دیکابرده ۱۰ مک کشی کوچکن.

کفیات و هنراعات

جدام خسته لگینه دارو

استانبولده باش دو قنور رشاد بک ایله نمسه دو قنور لری پروفیسور «ده بکه» جدام خسته لغینه دارو تابقانلر؛ بو بر مایدر. پروفیسور بهرینک فکر نچه چاخوتکه نی دارولاو اشنده ده بو ماینک زور اهمیتی بوله جق ایمش.

نوعه

علم و صناعت

بوکا قدر هر بر مدنی مملکتلرده توبان و اورطه مکتبلرده ینگل ایتوب کوبرک علم اوگره تو ایچون طریسه ایدیلر. لکن ۱۹۰۰ نچی یلده پاریز شهرنده یا صالحان ویستوفکه ده الک بای مملکتلر صناعتکه دقت ایتکان آمریکا، فرانسیسه و انگلتره مملکتلری ایدی کینی کورگاج گیرمانیا حکومتی ده صناعت، زراعت و تجارت مکتبلرینی آرتدرغه طوتوندی ویدی یل اچنک آمریکا و انگلتره لرنی آرتقه فالدردی. حاضر

اون دور تنهي قرن هجرى اسلام عالميرندن فزانلى
شهاب الدين بن بهاء الدين المرچانى .
(۱۳۰۶ — ۱۸۸۹) تاريخنده وفاتدر .

امضى وتبقى صورتى فتعجبوا
والموت تجلبه الحيات فلوحوى
تمضى الحقائق والرسوم تقيم
روحا ليات الهيكل المرسوم

انگليز، فرانسوز، نمسه و ايتاليان تللرنده
ممکندر .

باصمه چيلق هنرى شايع اولديغندن صوڭ
عرب هر في ايله اڭ ايلك طبع ايدلن كتاب
ابن سينانك «قانون» اسملى كتابى اولوب،
«روميه» ده ميلادى ايله ۱۵۹۳ ده ونصر
الدين الطوسى طرفندن ترجمه ايدلن
«افلدیس» ۱۵۹۴ ده طبع اولنمشدر. اهل
اسلام كتابلرنى، مسلمانلر اوزلرى فرنگلردن
۲۵۰ ييل صوڭ باصده باشلامشدر .

كوكلرنك غريسته لر ينى تورلى بوياولر
ايله ياصاب يازلمش كتابلرنك اڭ اولگيسى
ابوالحسين الصوفى اسملى اسلام عالميدر . بو
ذات ۸۵ ياشنك ۳۷۶ - ۹۸۶ تاريخنده وفاتدر.
بو ذاتنك بر اثرى ۱۸۷۴ نچى دنياده وايكنچى
سیده پيتر بورغك باصلوب تارالمشدر .

دنياده اڭ كوب تارالغان نيل، انگليز تيلي
اولوب، بونك ايله سويللاوچيلر بو كونده
۱۳۰ ميليوندر .

فروپنك زاوودلرنده غى اشچى لرنك
حسابى: فروپنك بتون-زاوودلرنده (گيرمانيه ده)
حاضرده ۵۳۰۰۰ اشچى، ۵۰۰۰ اينژينير هم
اصلوژ اشچى بار. بونلردن ۴۰۰۰۰ كشى ئسسهن
شهرنده استال زاوودلرنده هم كومر شاخته لرنك،
۴۰۰۰ كشى تيمور شاخته لرنده، ۴۰۰۰ كشى
رهينگاوزنده، ۳۰۰۰ كشى ماغده بورغده،
۵۰۰۰ كشى كيلده، ۱۰۰۰ كشى آرمهن شهرنده گى
زاوودده اشليلر . فروپ زاوودلرينك اشلى
تورغان نرسه لرى: توب (پوشكه) قوروج
(استال)، توب اسناره دلرى، ره لسه لر، شينلر،
دويگاتيل، تروبا هم بشقه نرسه لر .

قايدده كيمته آلتون ؟

دنياده هر ييل ير آستندن ياكه قوم آره
سندن ۸۰۰ مليون صوملق آلتون طابيلوب
بونك بيك كوبسى آفچه صوغوغه كيمته در. لکن
نه قدر كوب آفچه صوفسالرده، دنياده آلتون
آفچه برده كوزگه كورينورلك آرتى . بونك
سببى نه ؟

«ب . ژ .» غزته سينك سوزينه كوره:
آلتون آفچه نى خلقلر ياشررگه يارانلر . مثالا:
مصر خلقى بيك كوب ياخشى مامق يتشدر وب
آوروپاغه صانوب ييل صاين ۳۰۰ مليون صوم
آلارده بونك ۲۰۰ مليون صوملابن اوغر
لاتودن صاقلار ايچون ده طوپراق آستينه
ياشره لر . آفريقانك باشقه مملكتلرنده ده
شول عادت بار . حسابلرغه كوره: صوڭقى
۴۰ ييل اچنده هند مسلمانلرى ايكى مليار صوم
قدر آلتون آفچه ير آستينه كومممشلردر .
خوجه سى كينات اولو ياكه بوغالتو سببلى بو آفچه
لرنك شاققيسى طابلى . بو عادت آوروپاده ده
بوق توگلدلر .

«دين» تاريخى جمعيتى

۱۹۰۸ نچى ييلنك سنتابرى باشنده، انگلتره
نك اوفسفورد شهرنده گى دارالفنونى پورتنده
«دين تاريخى» تيكشره طورغان جمعيتنك
اوچنچى اسيسزدى بولاچقدر . بونده دينلرنى
فقط تاريخ نقطه نظرندنغه قاراب، حلق
ويالغانلق مسئله سى حقنده مناظره گه رخصت ايتلميه
چكدر . پروغرامى: مدنيتسز قوملرنك
(مثلا آفريقا و آمريكا وحشيلرينك) دينلرى؛
قطاى و ياپون دينلرى، مصر، يهودى، هند،
ايران و روم، ايتاليا، نمسه و اسلاوانلرنك
ايسكى دينلرى هم خرسيتيانلق . دافلادلر

کوروندی بیر چوجوق دورمشدی حاسر .
 نگاه حسرتی اطرافه سائر
 دیدی : ای طفل ! .. نرده قبر لایلا ؟ ..
 چوجوق کولدی ! .. دیدی : « ای پیردانا !
 جهان عشقه سلطانلق قورارساڭ !
 نه غفلت قبر لیلایی صورارساڭ !
 مزارستانه کیت هر قبری یوقلا
 که هر بیر قبردن خاک آلدده قوقلا
 او یردن که طویارساڭ بوی سودا
 او یردر استراحتکاه لایلا . » (*)

م . هادی عبد السلیم زاده

حکایه عشق .

(بزنگچه)

قاچان بر کوننی مجنون دل افکار
 ایتلدی فوت لیلادن خبردار ،
 بولوب آڭ تاڭ ! .. تیرن حیرتده قالدی ! ..
 طوروب ، فریاد اوروب چوللرگه طالدی ..
 کوره کم بر بالا حسرتده یانا ؛
 قبرلکده طوروب یان یاق قارانا ..
 دیدی : ای طفل ! .. فایدا قبر لایلا ؟ ..
 بالا کولدی .. دیدی « یوز حیف ! ویلا :
 یانب لایلا اچون کوکلرگه آشدک ،
 نی غفلت مرفدن بزدن صوراشدک !
 یوروب بربر فاراب چق هر قبرنی ،
 آلب طوپراقنی اوچقا ، ایسنه یرنی ؛
 نی یرده عشق و سودالر ایسی بار ،
 آنڭ شول یرده قبری .. شونده اول یار ! .. »

دردمند

(* فیوضاتدن آلدی .

اشعار :

حکایه عشق .

(فائل معلوم توگل)

شنید ستم که مجنون دل افکار
 چوشد از مردن لیلی خبردار
 سرا سیه دوید اندر بیا بان
 به سوی تربت لیلی شتا بان
 بدید آنجا که یک کودک ستاده
 بهر سو دیده حسرت کشاده
 سراغ تربت لیلی از اوجست
 بس آن کودک بخندید و چنین گفت
 . . . . .
 . . . . .
 از این مدفن بهر سو جست جوکن
 زهر خاکی کفی بردار بو کن
 زهر خاکی که بوی عشق بر خواست
 یقین دان تربت لیلی همان جاست

حکایه عشق .

(عثمانلیچه)

ایشیندم بن که مجنون دل افکار
 اولنجه موت لیلادن خبردار
 قالب مدهوش . . . اولدی ، زار و کریان ،
 جوار قبر لیلایه شتابان

رساله و مخابره

لطائف

برنجی نومبر ده اولان سؤالنک جوابی:

هارون خلیفه ایله عرب

هارون رشید خلیفه بر کون بغدادنک طشند قرده یوروگان وقتنده، خرما آغاچی اوطورتوچی بر قارت عربنی کوروب: «خرما آغاچی قرق ییلده یمش بیره باشلی، حالبوکه سینک ایکی اوچ ییل عبرک قالغان» دیر. عرب بوئا قارشو: «بزدن اول کلسانلر بزنگ ایچون خرما آغاچی اوطورتوب قالدرغانلر، بنده اوزمدن صوک کله جکر ایچون اوطورته من» دیه جواب ویرر. بو جواب هاروننک خوشینه کیدوب عربکه بر چوق احسان ایدر. عرب تشکر ایلر. هارون تشکرنگ سببنی صورار. عرب: «هر کیمنگ اوطورتقان خرما آغاچی قرق ییلدن صوک یمش بیره باشلی ایکن، بن ایسه بوگون اوطورندم، بوگون یمشنی آلم، شونک ایچون تشکر ایته من» دیمسیله هارون تکرار احسان ایدر. عربده تکرار تشکر ایلر. هارون ینه سببنی سؤال ایلر. عرب: «هر کیم اوطورتقان آغاچینگ خرمانی ییلنده بر مرتبه گنه آلدیغی حالده بن بر کونده ایکی مرتبه آلم» دیر. هارون کوررکه، یوزدفعه احسان ایته یوزینه ده تشکرگه سبب طابه جقدر. دکوتنی تحسین ایدوب کیدر.

ناشرلری: محمد شا کر و محمد ذاکر رامیفلر

محرری: رضا الدین بن فخر الدین.

«شورا»: - مقصودکز «تنظیبات» رساله سی اولسه، آنده بویله سوز یوقدر. اولدیغی تقدیرده ده آنک سوزی زا کون اوله ماز. پاچپورتنی اسلام دیننده اولدیغی ایچون دگل بلکه باشقه بر کرکلی سبب ایچون کوررگه محتاج اوله طورغانلردر. یوقسه چیتدن یوروب قایتقان کیمسه لر اوزلرینگ مسلمان ایدیکلرینه دا کومینت تابشررغه مجبور اوله سله لر کرک. اسکیدن بولوب کیلگان نرسه، آنک خلافینه ایکنچی بر دلیل بولغانغه قدر همیشه باردر. (علم اهلی اصطلاحنجه ایتور اولسهق، استصحاب شریعتده دلیل اولدیغی کبی زا کونده هم دلیلدر). ومع ذلك سز لر بو مسئله حقنده «عسکردن قایتمش یکتیلر نکاعلری وقتنده اوزلرینگ مسلمان ایدیکلرینی اثبات ایده چک دا کومینت تابشررغه زا کون بوینچه مجبورلرمی؟ مجبور اولورلر ایسه بزگه شول زا کوننی طوم واستاتیه سی ایله بیان ایتوکز!» دیه اورنبورغ صوبرانیه سندن صوراکز. صوبرانیه سزگه بو حقده عمومی سیرکولر باصدروب مسئلهنی آچیق بیان ایدر. فائده سی سزگه ده اولور، باشقه لرغه ده! آچیق بر زا کون اولمادیغی تقدیرده بوندای واق نرسلر ایله خلقنی بور چیماز غه تیوشلی. مسقواده دورت ییل فابریکه یا که باشقه بر خدمته طوروب قایتمش یکتیت ایله دورت ییل عسکرک خدمتی ایدوب قایتوچی آراسنده بر فرق ده اوله سله کرک، خصوصاً هر بر عسکردن قایتوچینی «مسلمانمی ایکن؟» دیه تفتیش ایتک خلق آراسنده عسکرگه آلهق حقنده بوزوق بر فکر تارالوغه سبب اولور.

